

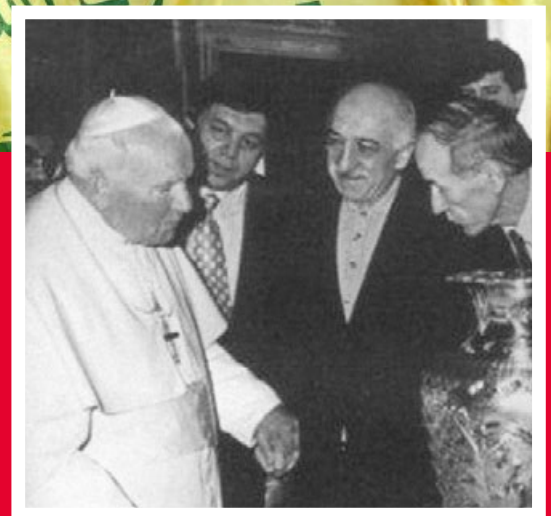
deKanttekening

NOVEMBER 2024 | DEKANTTEKENING.NL | PRIJS €5,99

Vrij, moedig & inclusief

Waarom Iran en Israël het Midden-Oosten kunnen ontregelen

Fethullah Gülen is overleden:
hoe gaan zijn
sympathisanten nu verder?

Inhoudsopgave

de Kanttekening MAGAZINE

COLOFON

November 2024
Jaargang 7 - nr. 80

UITGEVER
De Kanttekening B.V.

HOOFDREDACTEUR
Mehmet Cerit

REDACTIE EN EINDREDACTIE
Tayfun Balcik, Mariska Jansen
en Majorie van Leijen

AAN DIT NUMMER WERKTEN MEE
Mariska Jansen, Tayfun Balcik,
Anne-Rose Hermer, Thomas von
der Dunk, Majorie van Leijen,
Abdelkader Benali, Mehmet Cerit,
Tineke Bennema, Lody van de
Kamp, Frédérique Sursock,
Hizir Cengiz, Arjan van Westen,
Ewout Klei

BEELD COVER
Een man houdt een foto van de
gedode Hamas-leider Yahya Sinwar
omhoog tijdens een anti-Israëlsche
manifestatie in Teheran op 24
oktober 2024. (Beeld: AFP)

CONTACT / INFORMATIE
010-2013740
info@dekanttekening.nl
www.dekanttekening.nl

Vrij, moedig & inclusief

De uitgave van dit blad wordt
mede mogelijk gemaakt door:

IMAA Accountancy & Advies B.V

6

Hoe gaan Gülen-sympathisanten nu verder?

● OP DE COVER

8

Waarom Iran en Israël het Midden- Oosten kunnen ontregelen

● OP DE COVER

● OP DE COVER

06 Hoe gaan Gülen-sympathisanten
nu verder?

08 Waarom Iran en Israël het
Midden-Oosten kunnen ontregelen

● SAMENLEVING

10 'Sartre vindt dat je verantwoordelijk
bent voor de wereld om je heen'

12 Christenen, Joden en moslims
houden wake voor slachtoffers
in Gaza

13 7 oktober zorgde voor pijn,
woede en machteloosheid

14 Hoed u voor het middenveld –
Tineke Bennema

16 'De woningnood valt amper
te bolwerken.' Het dK-panel
spreekt zich uit

19 PVV'ers wijzen zelf de
Nederlandse waarden af –
Hizir Cengiz

14

7 oktober zorgde voor pijn,
woede en machteloosheid

● SAMENLEVING

32

Onderzoek naar onderwijs
onthult aangrijpende verhalen
over discriminatie

● SAMENLEVING

26

‘Je moet je hart openstellen
voor je nieuwe land’

● NIEUW IN NEDERLAND

● WERELD

20 De eerste Turken van
Oud-Vossemeer

25 Ga toch gewoon fietsen –
Thomas von der Dunk

26 Onderzoek naar onderwijs onthult
aangrijpende verhalen over
discriminatie

● NIEUW IN NEDERLAND

28 Nieuwspagina's

30 ‘Je moet je hart openstellen
voor je nieuwe land’

32 ‘Veel Libanezen voelen zich
nergens meer veilig’

35 Opnieuw is er oorlog in Beiroet –
Abdelkader Benali

36 Waarom werden vijftien Turkse
meisjes opgepakt

● KUNST & CULTUUR

38 ‘Ibn Khaldoun krijgt niet de
waardering die hij verdient’

42 Shantie Singh brengt de
verhalen van Hindostaanse
vrouwen tot leven

44 ‘De islamitische geschiedenis
van Nederland wordt
weggemoffeld’

47 Er is geen oog voor elkaars
verdriet - Lody van de Kamp

In het kort.

Vluchtelingen demonstreren in Straatsburg tegen de Turkse overheid

MENSENRECHTENACTIVISTEN EN GÜLENISTEN DEMONSTREREN IN STRAATSBURG. BEELD: X

Meer dan tweeduizend vluchtelingen en mensenrechtenactivisten uit Turkije hebben laatst in Straatsburg gedemonstreerd tegen de aanhoudende schendingen die zij ondergaan als leden van de Hizmet-beweging.

Deze groep, ook bekend als de Gülenbeweging, naar de islamitische prediker Fetullah Gülen, wordt na de mislukte coup poging in 2016 vervolgd door de Turkse staat, zo meldt de nieuwssite *Turkish Minute*. 'Gerechtigheid uitgesteld is gerechtigheid ontkend', staat op de gele banner in Straatsburg die door Turkse vluchtelingen wordt gedragen. Ze eisen gerechtigheid voor zichzelf, maar ook voor de duizenden mensen die in Turkije nog steeds gevangen zitten, hun baan hebben verloren en tot maatschappelijke paria's zijn gemaakt.'

De Turkse staat vervolgt hen als leden van een 'terroristische groepering' die de huidige regering zou hebben willen omverwerpen, vaak zonder enig bewijs of een eerlijke rechtsgang.

Het protest is georganiseerd door het Vreedzame Actieplatform, een samenwerking van ngo's die verbonden zijn aan de Gülenbeweging. Dit is de derde keer dat ze demonstreren bij het Europees Hof van Justitie in Straatsburg; ook in 2022 en vorig jaar vonden er al demonstraties plaats.

De demonstranten vinden dat Europa te passief reageert op de situatie in Ankara. Ze menen dat de Turkse regering veel sterker onder druk gezet zou moeten worden. •

Kabinet: Afghaanse bewakers mogen toch niet naar Nederland

Het kabinet heeft besloten om een laatste groep bewakers uit Afghanistan, die Defensie en de Nederlandse ambassade in Kabul hebben ondersteund, toch niet naar Nederland te halen. Voor de zomer kregen ze de toezegging om met hun kerngezin naar Nederland te komen, maar het huidige kabinet 'maakt een andere afweging'.

Het gaat om een groep van ongeveer 45 Afghanen en hun gezinnen, die hebben bijgedragen aan de bewaking van de Nederlandse ambassade in Kabul en de beveiliging van de Nederlandse missie in Uruzgan. Vlak voor het zomerreces besloot het demissionaire kabinet dat zij in aanmerking kwamen voor asiel in Nederland, na jarenlang gesteggel over deze groep. Het was dankzij een motie van Kamerlid Kati Piri (GroenLinks-PvdA) dat de knoop werd doorgehakt in het voordeel van de Afghaanse bewakers.

Het zou de laatste groep zijn geweest die naar Nederland mocht komen. Een aantal lokale bewakers en tolken van de EU-politiemissie (EUPOL) kwamen niet in aanmerking voor een verblijf in Nederland. Maar nu is ook het lot van de ambassadebewakers en hun gezinnen gewijzigd met een simpel briefje van de ministers van Buitenlandse Zaken en Defensie, Casper Veldkamp en Ruben Brekelmans. 'Het kabinet maakt een andere afweging', is de boodschap die verder

NEDERLANDSE SOLDAAT IN AFGHANISTAN (FOTO: YOUTUBE)

niet wordt onderbouwd.

Kati Piri noemde de beslissing harteloos en woestmakend. 'Migratie is een splijtzwam in de Nederlandse politiek, maar er is altijd een brede consensus geweest dat we onze ereschuld aan Afghaanse oud-medewerkers moeten inlossen', schrijft ze op X. •

Laagopgeleid en migratieachtergrond? Drie keer vaker celstraf

Uit onderzoek van Investico, NOS en *de Groene Amsterdammer* blijkt dat klassenjustitie in Nederland bestaat. Laagopgeleide verdachten met een migratieachtergrond worden voor hetzelfde misdrijf vaker zwaarder bestraft dan hoogopgeleiden zonder migratieachtergrond.

Het Openbaar Ministerie (OM) besluit in deze gevallen vaker tot vervolging over te gaan, rechters oordelen vaker schuldig, en verdachten met een migratieachtergrond krijgen vaker een gevangenisstraf, aldus het onderzoek.

De cijfers spreken voor zich. De kans dat een laagopgeleide verdachte in de gevangenis belandt, is één op vier. Bij hoogopgeleide verdachten zonder migratieachtergrond is die kans, voor hetzelfde vergrijp, slechts één op twaalf.

Het onderzoek is gebaseerd op 1,2 miljoen beslissingen van het OM, ruim vijfhonderdduizend rechterlijke uitspraken en meer dan tweehonderdduizend opgelegde gevangenisstraffen tussen 2013 en 2022. Hoewel het onderzoek de ongelijke strafmaat blootlegt, blijft onduidelijk wat precies de oorzaak is van de zwaardere bestraffing van laagopgeleide verdachten met een migratieachtergrond (of juist de

BRON: PIXABAY

lichtere bestraffing van hoogopgeleiden zonder migratieachtergrond). Advocaat Max den Blanken vermoedt echter wel wat de redenen kunnen zijn: 'Het zit in uiterlijk, taal, verstaanbaarheid, culturele factoren', vertelt hij aan Investico. Een andere advocaat voegt toe: 'Het gebeurt niet bewust, maar een rechter kan zich nu eenmaal makkelijker inleven in een blanke, hoogopgeleide man.' •

Verbinden in moeilijke tijden

MEHMET CERIT

Hoofredacteur / Directeur.

Op 21 oktober werd ik wakker met het nieuws dat de islamitische geleerde Fethullah Gülen op 86-jarige leeftijd was overleden. Hij leefde zijn laatste jaren in ballingschap in de Amerikaanse staat Pennsylvania. Gülen heeft velen geïnspireerd met zijn gedachtegoed over dialoog, onderwijs en armoedebestrijding. Dat was zijn formule om de wereldwijde polarisatie, onwetendheid en armoede tegen te gaan.

Volgens hem waren deze problemen een voedingsbodem voor de ellende in de wereld en in elke samenleving. Daarom heeft hij gedurende zijn hele leven sympathisanten aangemoedigd om te investeren in scholen en educatiecentra, zodat met name moslims zichzelf kunnen ontplooiën en de dialoog aangaan met andersdenkenden, waaronder Joden, Armeniërs, christenen en atheïsten. Veel moslims die vastzaten in een armoedige situatie stimuleerde zijn beweging via cursussen en banen.

Ik begreep dat hij in 1992 in Nederland was. Ik heb hem toen zelf niet gezien. Hij zou destijds Turks-Nederlandse sympathisanten hebben geadviseerd om te integreren en te naturaliseren. Toen ik mijn eigen Nederlandse paspoort kreeg, noemde mijn vader mij gavur, ongelovige. Nederlander worden was een taboe binnen de Turkse gemeenschap.

Verder zei Gülen dat het zonder goede grond ontvangen van een uitkering *haram* is. In mijn jeugd boden zijn geschriften mij

**‘Zijn vooruitstrevende gedachtegoed
hielp mij om me constructief op
Nederland te richten’**

en andere jongeren houvast. Als jonge Turks-Nederlandse man was ik zoekende. Ik wist niet hoe ik mij moest positioneren in onze samenleving. Wie was ik? Moslim? Nederlander? Seculier? Conservatief? Vanuit die frustratie dreigde in mijn jonge zelf een traditioneel anti-westers sentiment te ontstaan. Gülen adviseerde moslims om volwaardig deel uit te maken van westerse samenlevingen en de democratie en rechtsstaat te respecteren. Zijn vooruitstrevende gedachtegoed hielp mij om me constructief op Nederland te richten in plaats van me te fixeren op Turkije of het Midden-Oosten. Dat je moslim kunt zijn in Nederland, dat een Nederlandse islam mogelijk is. Na veel lezen en luisteren heb ik mijzelf uiteindelijk opnieuw uitgevonden; ik was en ben een Nederlandse moslim.

Gülen pleitte voor respect voor anderen en het verbinden met andersdenkenden. Dat deed hij zelf ook in Turkije. Hij ging de dialoog aan met Armeniërs, Joden en Koerden en bracht zelfs een bezoek aan de paus in Rome. Dat laatste stuitte op kritiek in conservatieve kringen. Gülen was niet bij iedereen geliefd. Zijn ideeën en initiatieven waren

omstreden bij radicale islamisten en extreme secularisten. Sommigen vonden dat de paus naar Turkije had moeten komen en niet andersom. Vooral orthodoxe islamisten waren niet blij met zijn vredelievende boodschap, omdat zij andersdenkenden wegzetten als ongelovigen die bestreden moesten worden.

Een vraag die mij deze week meerdere keren werd gesteld is: hoe nu verder zonder Gülen? Wat gaat er gebeuren met de Hizmet-beweging? De beweging zelf heeft verklaard dat er geen vervanger komt. Gülen richtte tijdens zijn leven al een overlegstructuur op. Mede door zijn leeftijd en gezondheid nam hij jaren geleden een stap terug. Ook wereldwijd zijn er in elk land overlegstructuren die onafhankelijk van elkaar en volgens de richtlijnen en lokale waarden functioneren. In ons land is er bijvoorbeeld het zogenoemde Hizmet Overleg.

De boodschap van verbinding en openheid, van echt luisteren naar elkaar en ruimte geven aan anderen, is niet exclusief voor Gülen of de Hizmet-beweging. Er zijn vele andere personen en organisaties die zich hiervoor inzetten.

Kijk bijvoorbeeld naar de manier waarop Femke Halsema, burgemeester van Amsterdam, de kritiek van Geert Wilders pareerde. Wilders riep dat zij het land maar uit moest vanwege de incidenten tussen pro-Israëlische en pro-Palestijnse demonstranten op 7 oktober. Halsema reageerde met feiten: in de eerste negen maanden van dit jaar vonden er 2400 protesten plaats in de hoofdstad, daar hoor je normaal niets over. Dat het één of twee keer misgaat, is onvermijdelijk. Ze bekritiseerde ook mensen die discriminatie van Joden veroorzaken, maar tegelijkertijd moslims discrimineren.

Rabbi Lody van de Kamp schreef in zijn column over een meisje uit Soedan, dat tijdens haar vlucht met haar ouders en twee zussen haar hele familie verloor. Haar vader en zus kwamen om, haar moeder is spoorloos en haar andere zus woont in een ander land. Dat is de realiteit van veel vluchtelingen, ook van dit tienermeisje in ons land. We moeten er hebben voor het leed van anderen.

In ons land worden talloze initiatieven georganiseerd door mensen die zich inzetten voor anderen. De Giro555-actie werd geopend door een Joods meisje en een moslima die samen optrekken voor alle slachtoffers van de oorlog in het Midden-Oosten. In de week van 7 oktober werd in de Dominicuskerk in Amsterdam een wake gehouden voor de slachtoffers in Gaza, met muziek en gebeden. Dit is waar we ons op moeten richten: initiatieven van verbinding, die groeien als je ze aandacht geeft. Gülen is dood, maar zijn gedachtegoed zal voortleven in zijn boeken en toespraken. •

Op de cover.

Hoe gaan Gülen-sympathisanten

Op 20 oktober overleed de geestelijke Fethullah Gülen op 83-jarige leeftijd. Wat doet de dood met zijn aanhangers in Nederland, en hoe moet het nu verder?

FETHULLAH GÜLEN EN PAUS JOHANNES PAULUS II, FEBRUARI 1998

● MARISKA JANSEN

Islamgeleerde Fethullah Gülen was voor Saniye Calkin (49) een belangrijke inspiratiebron. 'Hij heeft op een betekenisvolle manier bijgedragen aan hoe ik nu in het leven sta, met

compassie, zodat ik daadwerkelijk iets kan betekenen voor anderen.'

Gülen overleed zondag in zijn woonplaats in de Amerikaanse staat Pennsylvania. Calkin laat zich al dertig jaar door hem inspireren, vertelt ze. Ook op haar emancipatieproces als moslima en werkende moeder met drie kinderen heeft hij invloed gehad. 'Hij moedigde mannen en vrou-

wen aan tot zelfontwikkeling, om actief deel te nemen aan de samenleving en je maatschappelijke verantwoordelijkheden te nemen. Hij maakte duidelijk dat je als vrouw alles kunt worden wat je wilt, als je er maar voor gaat.'

De dood van de prediker is een grote slag voor zijn sympathisanten. De hele week zijn er bijeenkomsten van de Hizmet- of

Gülenbeweging waarbij de Koran wordt gereciteerd en gebeden. 'Ik ben verdrietig', vertelt Alper Alasag (55). 'We zullen hem missen, nu de spanningen in de wereld oplopen. 'Gülen was voor verzoening en vergeving. Hij stimuleerde ons om de dialoog aan te gaan met anderen. Dat deed hij eerst in het sterk gepolariseerde Turkije van de jaren 70, 80 en 90,

nu verder?

FOTO: SANVYE CALKIN

en later in de jaren 2000 tussen Turken, Koerden, Grieken en Armeniërs.'

'Hij breidde zijn werk uit in het Westen. Als moslimgeleerde was hij een van de eersten die de aanslagen van 11 september veroordeelde en moslims aanspoorde om hetzelfde te doen,' zegt Alasag.

Gülen benoemde de uitdagingen in onze samenleving, zegt Calkin: 'polarisatie, armoede, onwetendheid,' en bood daar ook oplossingen voor. Dialoog kan polarisatie verminderen, liefdadigheid helpt tegen armoede en onderwijs bestrijdt onwetendheid. Zijn ideeën zijn uitgegroeid tot een levenswijze. 'Ik hoop dat zijn inzichten en gedachtegoed blijven voortbestaan.'

De beweging heeft inmiddels laten weten dat er geen opvolger van Gülen komt. Vanwege zijn hoge leeftijd en gezondheidstoestand speelde hij al jaren geen actieve rol meer, vertelt Alasag. Er is een overlegstructuur, die advies geeft aan de aanhangers. 'Gülen moedigde collectieve besluitvorming aan.'

Behalve een grote schare volgers – wereldwijd miljoenen – had de geestelijke ook veel critici. Vooral sinds de coup poging in 2016 – waar Gülen volgens de Turkse president Recep Tayyip

journalist die maandag een condoleance uitsprak naar aanleiding van de dood van Gülen werd meteen voor verhoor meegenomen, vertelt Calkin. 'De minister van Buitenlandse Zaken zei: 'We zullen doorgaan met het oppakken van terroristen. Hij doelde op Gülen-aanhangers. Vorige week zijn er nog Turkse burgers uit Kenia ontvoerd, die onder VN-bescherming stonden. De vervolgingen moeten stoppen. Je kunt geen onschuldige mensen oppakken.'

'Ze pakken zelfs middelbare scholieren op'

Zal zijn dood de spanningen onder Turkse Nederlanders, die sinds 2016 bestaan, verder vergroten? Alasag denkt van niet. 'Ik merk dat er over en weer contact wordt gezocht. De demonisering en het toeschrijven van alles wat misgaat in Turkije aan Hizmet is op een gegeven moment ook niet meer geloofwaardig.' 'Ik ben voor met elkaar in dialoog blijven', besluit Calkin. 'Je kunt voor en tegen de politicus Erdogan zijn, dat moet kunnen. Laten we elkaar respecteren.' ●

Zal zijn dood de spanningen onder Turkse Nederlanders, die sinds 2016 bestaan, verder vergroten? Alasag denkt van niet. 'Ik merk dat er over en weer contact wordt gezocht. De demonisering en het toeschrijven van alles wat misgaat in Turkije aan Hizmet is op een gegeven moment ook niet meer geloofwaardig.' 'Ik ben voor met elkaar in dialoog blijven', besluit Calkin. 'Je kunt voor en tegen de politicus Erdogan zijn, dat moet kunnen. Laten we elkaar respecteren.' ●

'Hij maakte duidelijk dat je als vrouw alles kunt worden wat je wilt'

ALPER ALASAG

Erdogan achter zat – is zijn reputatie ernstig geschaad. Gülenisten in Turkije worden zwart gemaakt, ontslagen en opgepakt.

'Ze pakken zelfs middelbare scholieren op, ook meisjes van 15 jaar, zegt Alasag. 'Er zitten meer dan 80.000 mensen in de gevangenis, en meer dan 700 kinderen onder de zes jaar zijn in de gevangenis geboren', zegt Calkin.

Ook op het nieuws van de dood van Fethullah Gülen wordt vijandig gereageerd in Turkije. Een

FETHULLAH GÜLEN VISITING IOANNES PAULUS II. BRON: WIKIMEDIA COMMONS.

Op de cover.

Waarom Iran en Israël het Middel

Waar het conflict tussen Israël en Iran zich een jaar geleden op de achtergrond voltrok, is het vandaag de dag de grote dreiging die tot een regionaal conflict kan leiden. Maar waar gaat het eigenlijk om?

● MAJORIE VAN LEIJEN

Toen Iran onlangs rond de 200 raketten op Israël afvuurde, kwam de kans op een groot regionaal conflict weer een stap dichterbij. De aanval van Iran, waarbij geen doden vielen, was een reactie op de moord op Hezbollah-leider Hassan Nasrallah, elf dagen eerder en op Hamas-leider Ismael Haniyeh, een aantal weken daarvoor. Het was de tweede aanval van Iran op Israël – ook in april vuurde het een rakettenregen af op Israël, toen omdat Israël het Iraanse consulaat in Damascus had aangevallen. Was de eerste vooral een vooraf aangekondigde licht- en geluidshow, de tweede was menens.

‘Netanyahu heeft nu eindelijk Iran zo ver dat het reageert’, zegt Erwin van Veen, senior research fellow bij Clingendael. En dit stelt Israël in staat om daar weer op te reageren. Iran heeft al aangegeven daar ook weer op te zullen reageren. Zo gaan ze steeds een treetje omhoog op de escalatieladder. Op dit moment zijn alle ogen gericht op Israël, dat beloofd heeft dat het de aanval zal vergelden. De vraag is nu met welke intensiteit, want dat heeft nogal wat implicaties voor de regio.

Maar voordat we deze zogenaamde escalatieladder naar boven toe verkennen, is het goed eerst naar beneden te kijken. Hoe begon het conflict ook alweer tussen de twee landen, die meer dan 2000 kilometer uit elkaar liggen en geen territoriale vete uit te vechten hebben? Dat begon met een belangrijke verschuiving in de regionale veiligheidsarchitectuur, namelijk de oprichting van de isla-

mitische republiek Iran en de Amerikaanse weigering om de belangen en oriëntatie van het nieuwe regime te accepteren, legt Van Veen uit.

Aversie van de VS

Toen de Iraanse revolutie van 1979 uiteindelijk de islamitische republiek produceerde, werd deze ontwikkeling door veel leiders in de regio met achterdocht bekeken. Ook door buurland Irak, dat vreesde voor een soortgelijke

Irak oorlog, maar vooral vanwege Washingtons inval in respectievelijk Afghanistan (2001) en Irak (2003). De VS voegden Iran ook nog eens toe aan de *axis of evil* – het as van het kwaad – nota bene nadat Iran de VS-inval in Afghanistan met advies en inlichtingen terzijde had gestaan.

Het was een van de redenen voor Iran om een netwerk aan groeperingen aan zich te binden, legt van Veen uit. ‘Dit was in feite een levensverzekering, voor het geval Iran ook zou worden aangevallen door de VS. Het was een soort voorwaartse verdediging.’

Met uitzondering van Hezbollah, was deze verdediging echter niet direct een bedreiging voor Israël. Sterker nog, Israël stond in de Irak-Iran oorlog aan de kant van Iran, omdat het Saddam Hoessein als het grote gevaar beschouwde. De islamistische leiders van Iran schaalden zich echter al vroeg achter de Palestijnse zaak. Ze zagen Israël – evenals de VS – als een indringer in de regio en zeiden Israël van de kaart te willen vegen. Deze woorden worden ook nu nog door analisten gezien als de ware intentie van Iran. Volgens Van Veen is dit onterecht. ‘Het is met name retoriek die past binnen het discours van de islamitische republiek, en geen daadwerkelijk plan. Irans buitenlands en veiligheidsbeleid is vooral pragmatisch van aard.’

Inmiddels is de ‘voorwaartse verdediging’ van Iran uitgegroeid tot de ‘As van het Verzet’, een verzamelaar van groeperingen die zichzelf neerzetten als verdedigingslinie tegen de agressie van Israël en haar bondgenoot, de Verenigde Staten. Het gaat om de Houthis in Jemen, Hezbollah in Libanon, een aantal groepen in Irak en Syrië, en Hamas in Gaza. Daarnaast gebruikt Iran deze

We weten niet
hoeveel raketten
Hezbollah over
heeft’

groepen ook als pressiemiddel om in de regio invloed uit te oefenen. Sinds 7 oktober vorig jaar zijn deze groepen veel zichtbaarder geworden. Sommige analisten stellen dat de groeperingen vooral hun eigen agenda hebben, terwijl anderen eerder menen dat Iran de orders uitdeelt.

Israëlische luchtverdedigingssysteem

Terug naar de escalatieladder. Voor 7 oktober ging het om een kat-en-muisspel tussen Iran en Israël, waarbij afschrikking de voornaamste tactiek was. Hezbollah was daarbij de grootste troefkaart van Iran, omdat het direct aan de grens ligt met Israël en het direct kan bestoken met raketten en drones. Hezbollah verklaarde zich al snel na 7 oktober solidair met Hamas. Israël hield Iran daarvoor medeverantwoordelijk en voerde daarom gelijk zelf de aanvallen op Iraanse infrastructuur in buurland Syrië op.

Maar hoe gevaarlijk is Iran nu echt voor Israël? Als je afgaat op analisten in bijvoorbeeld de VS of in Israël zelf, dan is Iran nog steeds

‘De Iraanse
veiligheidselite
die aan
de macht is,
werd gevormd
tijdens de Iran-
Irak oorlog’

revolutie onder de sjiieten in eigen land. Toen Irak in 1980 Iran binnenviel, werd het gesteund door de VS en andere westerse regeringen. De oorlog richtte enorme verwoestingen aan in Iran en er vielen rond de 1 miljoen doden. ‘De Iraanse veiligheidselite die op dit moment aan de macht is, werd gevormd tijdens deze Iran-Irak oorlog’, zegt Van Veen. De permanente aanwezigheid van Amerikaanse troepen in de regio is daarnaast een pijnpunt voor het Iraanse regime, vanwege de Iran-

en-Oosten kunnen ontregelen

uit op een totale verwoesting van de staat Israël. Het is immers wat de islamitische leiders van Iran hebben gezegd, is een veel gehoord argument. Van Veen gelooft niet dat Iran een existentiële bedreiging vormt voor het voortbestaan van de staat Israël. Naast het feit dat het tot nu toe terughoudend heeft gereageerd op het conflict in de regio, heeft het noch de intentie noch de capaciteit om Israël daadwerkelijk van de kaart te vegen, zo beargumenteert hij.

De enige partij die een serieuze bedreiging vormt voor Israël is momenteel Hezbollah, stelt Van Veen. 'Deze dreiging komt voort uit de aanname dat het zoveel raketten kan afvuren dat het Israëlische luchtverdedigingssysteem verzadigd raakt, en een tweede, derde of vierde golf raketten vervolgens Haifa of Tel Aviv raakt. We weten op dit moment alleen niet hoeveel raketten Hezbollah over heeft.' Volgens Van Veen zal Hezbollah dit niet zomaar doen, omdat dit een forse escalatie zou betekenen. 'Israël zal dan gegarandeerd hard terugslaan en de VS zal dan ook een duit direct in het zakje doen.'

Kernwapens

Vormt Israël dan wel een gevaar voor Iran? Israël heeft gedreigd met aanvallen op de olie-installaties van Iran, maar Iran heeft laten weten dat het hierop zal reageren met aanvallen op de olie-installaties in de Golfstaten. 'Deze landen hebben er niets mee te maken, maar het is een waarschuwing van Iran naar het Westen toe, want dit zal impact hebben op de olieprijs', zegt Van Veen.

Israël zou echter het liefst de nucleaire installaties van Iran aanvallen. 'Die beschouwt het al jaren als een existentiële dreiging', zegt Van Veen. 'Dit is op zich flauwekul aangezien je kernwapens alleen gebruikt in het geval van een directe aanval op je eigen grondgebied, maar Israël heeft nu de kans om hier iets tegen te doen.'

EEN BILLBOARD IN DE IRANSE HOOFDSTAD TEHERAN VAN DE LIBANESE HEZBOLLAH-LEIDER HASSAN NASRALLAH, DIE OP 27 SEPTEMBER WERD GEDOOD BIJ EEN ISRAËLISCHE LUCHTAANVAL. BEELD: ATTA KENARE/AFP

Iran heeft op dit moment geen kernwapens, maar wel een kernprogramma. In Israël en ook in westerse landen leeft de angst dat Iran binnen korte tijd in staat is kernwapens te ontwikkelen. Israël maakt er dan ook geen geheim van dat het een aanval op Irans nucleaire faciliteiten beschouwt als een serieuze optie. Maar volgens analisten zou het wel eens de reden kunnen zijn achter de escalatie van het conflict met Iran. Israël zou Iran al jaren proberen uit de tent te lokken, om zo een aanval op de nucleaire faciliteiten te legitimeren.

Of dit ook daadwerkelijk gaat gebeuren, is nog maar de vraag, zegt Van Veen. 'Dit kan Israël niet doen zonder de steun van de VS, en daar staan momenteel de verkiezingen voor de deur. De VS hebben Israël tot nu toe geen halt toegeroepen, maar wanneer het direct bij het conflict wordt betrokken, dan ligt de zaak anders', denkt Van Veen.

Gazaanse bevolking

Een ding is zeker, een kat-en-muisspel is het conflict tussen

'Er is geen staakt-het-vuren in zicht'

Iran en Israël niet meer. De oorlog in Gaza markeerde het beginpunt van een periode van escalatie die alleen maar toeneemt. Interessant is je af te vragen in hoeverre deze escalatie nog te maken heeft met de oorlog in Gaza, en of een staakt-het-vuren hier ook een ontdooiing van het conflict tussen Iran en Israël zal betekenen.

De 'kwestie Iran' is groter dan dat, denkt Van Veen. 'De Iraanse leiders hebben zich altijd uitgesproken tegen zionistische en

imperialistische tendensen in het Midden-Oosten. Aan de andere kant is de positie van Iran in de regio nooit geaccepteerd door de Verenigde Staten, waardoor Israël het zich kan permitteren om zo hard van leer te trekken tegen Iran.'

De koppeling tussen Hamas en de As van het Verzet maakte onvermijdelijk dat de decennia oude strijd tussen Israël en Iran momenteel op de voorgrond komt te staan. Tegelijkertijd is het tragisch, vindt Van Veen, want 'het leidt af van de slachting die Israël aanricht in Gaza'. 'Er is geen staakt-het-vuren in zicht. Tegen de tijd dat Israël klaar is met de militaire operaties, kan het aantal directe en indirecte doden zomaar zijn opgelopen richting de kwart miljoen. Dat is ruwweg 8 tot 12 procent van de Gazaanse bevolking voor 7 oktober. Dit conflict begint proporties aan te nemen van de gebeurtenissen in bijvoorbeeld Rwanda en Srebrenica, beide gitzwarte pagina's in onze geschiedenis. We staan erbij en kijken ernaar.' •

‘Sartre vindt dat je verantwoordelijk

Je bent altijd ten volle verantwoordelijk voor wat je doet, was de boodschap van de filosoof Jean-Paul Sartre. Ger Groot vertaalde een beroemde lezing.

● MARISKA JANSEN

Het was het moment waarop de Franse filosoof Jean-Paul Sartre echt doorbrak. Op 29 oktober 1945 hield hij een lezing in een overvolle zaal in Parijs met de titel *L'existentialisme est un humanisme* – existentialisme is een vorm van humanisme. Volgens Ger Groot aarzelde de organisator van tevoren of deze titel wel aansprekend genoeg was. Zou het publiek wel komen? Achteraf bleken dit onnodige twijfels, zegt Groot, die bijna tachtig jaar later de invloedrijke lezing vertaalde en er een inleiding bij schreef.

Sartre (1905-1980) was toen al wel beroemd om zijn ideeën over vrijheid, zegt Groot. ‘Hij had een dik boek geschreven, *Het Zijn en het Niet*, dat in 1943 werd gepubliceerd. Hoewel bijna niemand dat

had gelezen, was zijn naam gevestigd als existentialist. Daarnaast had hij de succesvolle roman *Walging* (1938) gepubliceerd.’

Na de oorlog ging het snel met Sartre. ‘Hij schreef romans, toneelstukken, filmscenario’s en zelfs liedteksten, waarin hij zijn ideeën verwerkte. Je hoefde bij hem niet ingespannen te lezen om erachter te komen wat hij bedoelde. Het existentialisme werd een hype onder jongeren en verspreidde zich vanuit Frankrijk over heel Europa en Noord-Amerika. Existentialisten hadden een herkenbare stijl – zwarte coltruien, leren jassen – en luisterden naar jazzmuziek. In Parijs ontmoetten ze elkaar in kelderruimtes, terwijl ze in Nederland samenkwamen om Franse kaas te eten en visnetten aan de muur te hangen.’ Het was een nogal oppervlakkige levensstijl volgens Groot. ‘Sartre probeerde met deze lezing meer filosofische diepgang te bieden.’

‘Jouw keuze raakt immers ook het bestaan van andere mensen’

Wat sprak zo aan in het denken van Sartre?

‘Sartre paste precies in de toenmalige tijdgeest. Frankrijk had het Frans-Duitse conflict en twee wereldoorlogen achter de rug. De maatschappelijke, maar ook morele orde van de negentiende eeuw was vernietigd. Miljoenen mensen waren omgekomen. Na de Tweede Wereldoorlog moest er een wereld worden opgebouwd, waarin de dingen opnieuw betekenis konden krijgen. Het was belangrijk dat mensen op een andere manier invulling konden geven aan hun bestaan en de vragen ten aanzien van goed en kwaad. Sartre stelde zich de vraag die hij zijn hele leven bleef stellen: hoe moet ik leven?’

Wat is zijn antwoord?

‘Dat je in je leven, omdat je een mens bent, ook mens moet willen zijn. Dat klinkt heel logisch, maar hij onderscheidt twee manieren van bestaan. Er zijn dingen die bestaan en zijn wat ze zijn: zoals een boom is een boom. Voor mensen geldt iets anders. Zij zijn niet zomaar wat ze zijn. Zij zijn altijd, in zekere zin, op afstand van zichzelf. Dat wil zeggen, een mens heeft mogelijkheden om zich te ontwik-

kelen. Het leven biedt keuzevrijheid als het gaat om opleiding, werk en partnerkeuze, bijvoorbeeld.’

Kunt u dat uitleggen?

‘In tegenstelling tot objecten of eenvoudig leven, is een mens vrij. Dat is een specifieke bestaanswijze. Als dat zo is, zegt Sartre, dan moet je ook op die manier mens zijn. Dat wil zeggen, dan moet je ook de vrijheid ervaren. Dat is hét fundamentele kenmerk van het menselijk bestaan. Hij bedoelt eigenlijk dat je je verantwoordelijkheid moet nemen, je vrijheid moet grijpen en je eigen keuzes moet maken. Bovendien vindt hij dat je je ook bewust moet zijn van het feit dat wat je doet en bent, jouw keuze is. Hij verzet zich tegen de oude bourgeoismentaliteit van voor de oorlog, waarin je, bij wijze van spreken, hetzelfde beroep moet uitoefenen als je vader omdat je nu eenmaal voortgaat in de voetsporen van het verleden.’

‘Vrijblijvend is de vrijheid van Sartre niet. Als je keuze hebt, heb je tevens de verantwoordelijkheid om te kiezen. Die mag je dus niet afschuiven op iets of iemand anders. Wat je doet, daar ben je altijd ten volle verantwoordelijk

JEAN-PAUL SARTRE IN 1967. BEELD: MOSHE MILNER/WIKIMEDIA COMMONS

'Ik bent voor de wereld om je heen'

JEAN-PAUL SARTRE EN SIMONE DE BEAUVOIR WONEN EEN VIERING BIJ VAN DE COMMUNISTISCHE PARTIJ IN BEIJING, 1955. BEELD: PUBLIEK DOMEIN

voor. Je kunt nooit zeggen: 'Ik moest dat doen van een ander, en daarom kun je het mij niet aanrekenen.' Dat betekent ook dat je soms moet ingaan tegen de wens van je omgeving of je familie.'

Dat kun je ook als egoïstisch beschouwen.

'Dat is ook een van de problemen waar Sartre mee worstelt. In dat grote geschrift dat hij tijdens de Tweede Wereldoorlog schreef, gaat hij uit van de individuele mens die keuzes voor zichzelf maakt. Na de Tweede Wereldoorlog realiseert hij zich dat er ook een samenleving en een toekomst moeten worden opgebouwd.'

'In die lezing *L'existentialisme est un humanisme* uit 1945 probeert hij een brug te slaan tussen het individualisme en het humanisme, waarbij de gemeenschapsmens centraal staat. Hij probeert aan te tonen dat het existentialisme juist een filosofie van hoop is, een filosofie die de mens de mogelijkheid biedt om zichzelf en de wereld te vormen. Hij komt met het argument dat wanneer je voor jezelf een keuze maakt, je tegelijkertijd een keuze maakt voor de mensheid. Jouw keuze raakt immers ook het bestaan van anderen. Hij vindt dat je verantwoordelijk bent voor de wereld waarin je leeft.'

Vindt Sartre dat je je moet inzetten tegen al het onrecht in de wereld, of alleen in je eigen omgeving?

'Sartre zelf zette zich in ieder geval in voor alle problemen in de wereld. Hij heeft waarschijnlijk het wereldrecord petitie-ondertekenen en demonstreren op zijn naam staan. Ook opinies en essays zijn voor hem een gevolg van keuzes.'

'Een onderwerp dat hem sterk bezighoudt, is de onafhankelijkheidsstrijd van Algerije. Net zoals de huidige verdeeldheid rondom de Gaza-oorlog, was Frankrijk in de jaren vijftig gespleten over de vraag of Algerije onafhankelijk moest worden. Sartre vond dat

Algerije onafhankelijkheid verdiende en sprak zich daar op alle mogelijke manieren voor uit in de pers. Dit maakte hem impopulair bij tegenstanders, wat leidde tot meerdere bomaanslagen op zijn huis. Hoewel hij zelf nooit gewond raakte, was een van die aanslagen zo ernstig dat een deel van een manuscript verloren ging. In de tijd dat hij zijn voordracht houdt, speelt dat nog niet; dan staat Sartre aan het begin van zijn carrière en moet zijn roem nog beginnen.' •

Jean-Paul Sartre, Existentialisme is humanisme, vert. Ger Groot, Noordboek, 112 blz., € 17,90.

7 oktober zorgde voor pijn, woede

Op 7 oktober is het een jaar geleden dat Hamas een terreuraanslag pleegde in Israël, waarbij ongeveer 1250 mensen stierven en meer dan 250 gijzelaars naar Gaza werden ontvoerd. Dit markeert ook het beginpunt van de oorlog in Gaza, waar al meer dan 42.000 doden zijn gevallen. Hoe hebben Joodse Nederlanders het afgelopen jaar ervaren?

● MAJORIE VAN LEIJEN EN
TAYFUN BALCIK

Mirthe Frese (40), het Amsterdamse 4 en 5 mei comité

‘De pijn die ik voel, is diepe machteloosheid’, vertelt de Amsterdamse Mirthe Frese. ‘Soms kan ik heel erg boos worden over het enorme leed dat op 7 oktober de Israëlische burgers is aangedaan. Ik voel daarnaast ook voornamelijk voor de Palestijnse burgers in Gaza, op de Westbank en nu ook voor de bevolking in Libanon. Het maakt me erg boos hoe onze

Nederlandse regering de Israëlische regering blijft steunen en zich niet openlijk uitspreekt voor een staakt-het-vuren.

Eenzaam

‘Ik heb me sinds 7 oktober ook vooral eenzaam gevoeld. Mijn Joodse identiteit is erg belangrijk voor me, maar ik kies geen duidelijke kant in dit conflict, en dan sta je al snel alleen. Ik heb ook gemerkt hoe schadelijk ik de zin ‘wie zwijgt is medeplichtig’ vind. Want wat is zwijgen en wat is je uitspreken? Je kunt heel veel doen door met vrienden en familie te praten, door moeilijke gesprekken te voeren en op zoek te gaan naar verbinding waar die niet is. Dat is soms een stuk inge-

wikkelder dan op sociale media de hele tijd ‘genocide’ te roepen.

‘Er zijn ook lichtpuntjes. Dat is voor mij Chaja Polak, die het essay *Brief in de nacht* schreef. Zij is mijn morele kompas. Zij gelooft, net als ik, dat Joden juist vanwege hun geschiedenis een extra verantwoordelijkheid hebben om op te komen voor de onderdrukten. Ik hoop dat zulke geluiden, zoals ook Standing Together en andere vredesbewegingen in Israël, meer momentum krijgen. Zij zijn altijd tegen de bezetting geweest en demonstreren sinds 10 oktober vorig jaar voor een diplomatieke oplossing. Ze zorgen er ook voor dat voedseltransporten daadwerkelijk de grens overkomen. Zulke

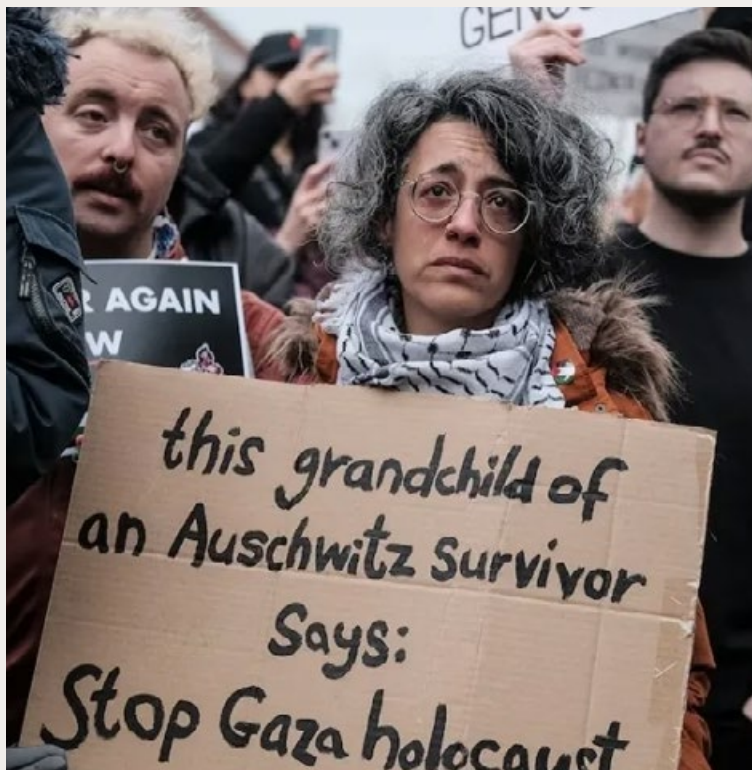
mensen, die letterlijk met hun voeten in de modder staan, geven mij hoop en daar trek ik me aan op. Dan ga ik niet lopen zeuren over hoe moeilijk het is voor mij.

Ayala Levinger (48), software-ontwikkelaar

Ayala Levinger is geboren in Israël/Palestina, zoals ze zelf zegt. Sinds 2003 woont ze in Nederland. Toen ze op 7 oktober vorig jaar het nieuws zag, was ze eerst vooral ‘onder de indruk’. ‘Ik dacht dat de blokkade van Gaza, die al 17 jaar duurt, ervoor had gezorgd dat het gebied hermetisch was afgesloten, dat er nooit iemand ongemerkt doorheen zou kunnen

MIRTHE FRESE

AYALA LEVINGER

en machteloosheid

‘In Israël heerst de opvatting dat je alleen om Israëlische slachtoffers mag huilen’

breken. Daarna kwamen de berichten over het aantal doden en de ontvoeringen. Daar schrok ik van en ik heb gehuild.

‘Ik las de berichten, maar ik keek niet naar de video’s. Ik hoef niet te kijken om te weten hoe vreselijk deze misdaden waren. Maar mijn moeder nam het me kwalijk. Ze vond dat ik daarmee de gebeurtenis ontkende en praatte twee maanden niet meer met me.

‘Ik ontken niets. Maar ik voel ook het leed van de Palestijnse doden. Ik maak geen verschil tussen bloed en bloed. Elk kind is een kind. In Israël heerst echter de opvatting dat je alleen om Israelische slachtoffers mag huilen. Door mijn standpunten heb ik veel contacten verloren, ook binnen mijn familie. Ze noemen me een ‘nazi’ omdat ik ook huil voor de Palestijnen.

‘Ja, 7 oktober was verschrikkelijk, maar is inmiddels een jaar geleden. Het geweld duurde slechts één dag. Israël heeft sindsdien, bijna 365 dagen lang, Gaza gebombardeerd. Ik ben op condoleancebezoeken geweest bij Palestijnse vrienden in Nederland. Ze hebben soms meerdere familieleden verloren. De bombardementen in Gaza gaan elke dag door, terwijl de wereld toekijkt.

‘Ik was altijd tegen de blokkade en bezetting van Gaza, en tegen de nederzettingen en apartheid in Israël. Het afgelopen jaar

heb ik aan demonstraties meegedaan. Ik wil dat Nederland stopt met het steunen van Israël in deze oorlog. De Israëlische regering schrijft een zeer duister hoofdstuk in de geschiedenis.’

Hilla Dayan (52), docent aan het Amsterdam University College

Hilla Dayan is geboren in Israël en woont nu ruim twintig jaar in Nederland. ‘Ik draag altijd de zware last van woede en schaamte mee over wat de staat Israël doet. Dit jaar is die last bijzonder zwaar. Ik ervaar een onmogelijke dualiteit in mijn gevoelens. Aan de ene kant begrijp ik de oorlogstrauma’s en de gevoelens van onveiligheid bij Nederlandse Joden en Israëliërs. Aan de andere kant heb ik moeite met de weigering om de catastrofe in Gaza te zien en te erkennen.

‘Het is voor mij onbegrijpelijk hoe mensen hier de Israëlische regering steunen, terwijl het de gijzelaars in de steek laat en onze geliefden in verschrikkelijk gevaar brengt door de grenzeloze oorlog. Tegelijkertijd voel ik dat niet veel mensen in Nederland begrijpen hoe Israël tot dit punt is gekomen en hoe ernstig de situatie is, ook voor de gemiddelde Israëliër. Het is een complex verhaal dat beter en genuanceerder verteld moet worden.

‘Extreemrechts in Israël biedt

HILLA DAYAN

‘Niet veel mensen in Nederland begrijpen hoe Israël tot dit punt is gekomen’

geen oplossingen; hun visie is een fantasie van macht die haaks staat op de realiteit van de regio. Er is een Arabisch vredesinitiatief, dat een simpele en duidelijke formule biedt: een Palestijnse staat in ruil voor volledige normalisatie en steun aan Israël. Dit zou de haat, achterdocht en vijandschap natuurlijk niet in één klap oplossen, maar het is de enige weg naar de beëindiging van deze wrede oorlog en naar regionale

stabiliteit.

‘Om Israëliërs te overtuigen dat dit mogelijk is, hebben we internationale steun nodig voor een alomvattend politiek akkoord. Beëindig de bezetting, nu. Maak het Arabisch vredesinitiatief als uitgangspunt, nu. Pas daarna kunnen we werken aan de fase van waarheid en verzoening. Om deze koers te varen, hebben we Nederland en de rest van de wereld nodig.’ •

Christenen, Joden en moslims houden wake voor slachtoffers in Gaza

Op 6 oktober vond een bijzondere interreligieuze wake plaats voor de slachtoffers van de oorlog in Gaza. De Amsterdamse burgemeester Femke Halsema en wethouder Marjolein Moorman waren ook aanwezig. Aan het einde van de wake legde Halsema bloemen neer voor de kerk.

● TAYFUN BALCIK

‘Neem bloemen mee en draag zwart’, stond op de uitnodiging. Niet iedereen hield zich daaraan. ‘Maakt niet uit, het is goed dat jullie er zijn’, zei de organisatie tegen *de Kanttekening*. Bij binnenkomst kreeg iedereen een kaarsje en een briefje met namen van Palestijnse slachtoffers. Op elk briefje stonden verschillende namen, soms van hele gedode families. Gedurende de hele ceremonie werden de namen van de doden voorgelezen. Naam, gevolgd door ‘less than 1 year old’, en weer een naam, gevolgd door ‘less than one year old’.

‘Bij binnenkomst kreeg iedereen een kaarsje en een briefje met namen van Palestijnse slachtoffers.’

De man achter de microfoon legde uit dat hij tijdens de vorige wake niet verder kwam dan tweeduizend namen, en dat ze daarom besloten hadden gezamenlijk alle namen voor te lezen.

BURGEMEESTER HALSEMA LEGT BLOEMEN NA AFLOOP VAN DE WAKE IN DE DOMINICUSKERK OP 6 OKTOBER 2024. BEELD: FATMA BULAZ

‘Deze wake biedt een plek om samen te rouwen om de levens die verloren zijn in Gaza, en om onze diepe gevoelens van hoopeloosheid, angst en woede te uiten. We zullen bidden voor de mensen die gestorven zijn en voor iedereen die nog vecht om te overleven in zowel Gaza als op de Westelijke Jordaanoever. We zul-

len bidden voor de dierbaren van Palestijnse en Israëliëse gijzelaars’, aldus de toelichting op de website.

Gedurende de ceremonie werd er gezongen en gereciteerd uit de Bijbel, de Koran en de Thora. Theoloog Janneke Stegeman ging voor in een christelijk gebed, waaraan iedereen kon

deelnemen.

Er was ook ruimte voor woede, geuit door onder andere de Palestijns-Nederlandse journalist Taghreed El Khodary en publicist Mounir Samuel. De plechtigheid eindigde met het aansteken van kaarsen en ontroerende gezangen van de Syrische Wasim Arslan. ●

TINEKE BENNEMA

Journalist en historicus.

Hoed u voor het ‘middenveld’

Ineens dook het overal op: het middenveld. Liefst bewierookt met bijvoeglijk naamwoorden als moedig, radicaal, teder. We zagen het bij Natascha van Weezel met een pleidooi voor dialoog over Israël en Palestina: een ‘radicaal midden’. We zagen dezelfde woorden bij historicus Martin Bossenbroek die een einde wil aan de discussie over de erfenis uit de koloniën en in een oproep van filosofe Stine Jensen voor ‘baldadig teder atheïsme’ om het ‘seculiere middenveld’ te versterken.

Het zal niet verbazen dat ze alle drie menen tot het middenveld te horen, en die ook het beste achten. Hun middenveld is normstellend. Ook vinden ze dat het bedreigd wordt door de flanken en er als buffer tegen moet dienen. Maar klopt dit zelfbeeld wel, en wie bevolkt dat middenveld dan?

Van Weezel ziet in een ‘radicaal’ maar ‘zacht’ middenveld de oplossing om de polarisatie in ons land over Israël en Palestina te vermijden. Dat klinkt mooi, maar als doel én uitkomst een eeuwig dialoog zonder eindpunt zijn, dan betekent dat een bestendigen van de status quo. Hetgeen in het voordeel werkt van de dominante macht, Israël. En zo kiest ze dus weldegelijk partij. Wat er echt aan de hand is, is dat Nederland wakker is geschud uit

zijn eeuwigdurende liefde voor Israël door de Nederlander veelal met een achtergrond in Noord-Afrika en het Midden-Oosten en met meer kennis en ervaring over het conflict. Dat het vervelend is om in je slaap te worden gestoord, mag geen reden zijn om anderen uit je middenveld te wensen. Het zou zomaar kunnen dat die nieuwe stem de redelijkheid zelf is, gewoon, omdat het gedachtengoed is gebaseerd op internationaal recht.

Hetzelfde geldt voor Bossenbroek, die zich fan van Van Weezel betuigt. Liever zou hij het helemaal niet meer hebben over de gevolgen van de slavernij voor nazaten. ‘Die strijd tussen elkaar uitsluitende narratieven moet stoppen’, waarbij hij bedoelt: het nieuwe verhaal van de nazaten en hun leed. Want uiteraard moet naar het oude dominante discours zoals van hem, wel geluisterd worden.

En dan Jensen. Zij gaat op een atheïstisch fundamentalistische kruistocht, terwijl Nederland al in meerderheid seculier is. Jensen kent verder haar geschiedenis niet: ‘Ik wachtte vergeefs op steun vanuit de humanistische of liberale hoek, van oudsher begaan met het lot van de ongelovigen, seculariteit en het openbaar onderwijs.’ Het is een cardinale misvatting dat het liberalisme niet opkwam voor gelovigen. Het tekent de verrechtsing van libe-

‘Uiteraard moet naar het oude dominante discours zoals van hem, wel geluisterd worden’

ralisme van nu dat intolerant is geworden over geloof. Want het was de liberaal Thorbecke met steun van verlichte liberalen die in 1848 in de grondwetwijziging liet opnemen dat alle godsdiensten hun eigen scholen mochten oprichten. Dit omdat de katholieke minderheid ernstig werd gediscrimineerd.

Het waren ook de liberale politieke partijen die instemden met de gelijke overheidssteun voor publieke scholen en van alle denominaties. Toen snapten ze beter dat je anders de fundamente van vrijheid van godsdienstuiting aantast.

Het is ook een misvatting dat religieuze orthodoxie tegen de wet is. Je mag homoseksualiteit op basis van je geweten afwijzen, je mag ritueel slachten op basis van Koran-

en Torahteksten, en jongensbesnijdenis praktiseren. Wat niet mag is je wil met geweld opleggen. Ook dat was een uitgangspunt van de liberalen, omdat gedachtenpolitie hun niet paste.

Het middenveld van de drie schrijvers is dus niet neutraal, maar dominant, niet teder, maar intolerant, niet radicaal maar conservatief. Het liefst laat het alles bij het oude zonder eigen privileges kwijt te raken. In de geschetste vorm zet het zich af tegen een nieuwe wereld. Het doet me heel erg denken aan *De Wereld van Gisteren* van Stefan Zweig, waarin liberalen en conservatieven in de vooroorlogse jaren zich steeds meer ergerden aan minderheden en links. Zweigs ideaal was het ‘idee van samenleven van verschillende volkeren in dezelfde ruimte, zonder vijandigheid, deze wijze grondregel dat je met wederzijds respect en door oprecht nagestreefde democratie verschillen in taal en herkomst kunt opheffen tot broederlijkheid’. Dat is wel heel wat anders dan ‘strijdbaar’ (Jensen) je eigen gelijk willen halen.

De angstige middenvelders kunnen proberen in plaats van de dominante macht te stutten, zich in te zetten om de democratie en gelijkheid te versterken. Want het echte gevaar schuilt zoals Zweig liet zien in de opkomst van extreemrechts. ●

‘De woningnood valt amper te b Het dK-panel spreekt zich uit

Wat zien jullie in je omgeving van de woningnood? Waar ligt de oplossing voor jou en voor de maatschappij? Het vaste panel van *de Kanttekening* spreekt zich hierover uit. ‘Er is inmiddels vijftien jaar wachttijd.’

Ruben Arnhem,
wijkraadslid

‘Gelukkig ben ik voor de komende jaren voorzien van een fraaie vrijesectorwoning met tuin. Sinds drie jaar woon ik hier en ik noem het nog steeds een lot uit de loterij. Om mij heen zie ik een hoop mensen die dat geluk niet hebben. In Rotterdam hadden we jarenlang te veel sociale huur, waardoor huurders geen wooncarrière konden maken. Wie sociaal huurde, bleef ongeacht zijn salaris zitten waar hij zat, met een tekort aan vrijesectorhuizen als gevolg. Kopen wordt door bureaucratie onmogelijk gemaakt. Van een young professional wordt verwacht dat hij 1.250 euro huur kan betalen, terwijl hij geen hypotheek kan krijgen van 750

euro in de maand. Dan kun je denken aan bouwen, bouwen, bouwen. Dat is mooi, maar als de stikstofmafia allerlei bouwprojecten kan tegenhouden vanwege wat stikstof- of CO2-uitstoot, komen we niet ver. Vergeet ook de bezwaarmakers niet. Van die mensen die denken dat zij met een koopwoning zonder eigen grondbezit, die vaak nog eigendom is van de bank, denken te kunnen bepalen wat er in de buitenruimte gebouwd mag worden. Sinds kort wonen er Oekraïners in een oud gebouw bij mij om de hoek. Ik heb daar niet om gevraagd, toch was het voor twee jaar nodig. Met de lobby hebben we al geregeld dat het gebouw na twee jaar gesloopt

‘Sinds kort wonen er Oekraïners in een oud gebouw bij mij om de hoek’

wordt, zodat daar een natuur-speeltuinen gebouwd kan worden. Zo hebben we mensen in nood geholpen en doen we daarna ook aan CO2-reductie. Het hoeft allemaal niet zo ingewikkeld te zijn.’ •

bolwerken.'

Anushka Soekhradj,
sociaal werker

'De woningnood valt amper te bolwerken. De geluiden die ik vanuit mijn directe omgeving hoor, zijn dat jongeren erg lang bij hun ouders blijven wonen omdat ze niet in aanmerking komen voor een woning. Ook blijven mensen die scheiden bij elkaar wonen, omdat er voor de vertrekkende partij op korte termijn geen betaalbare huurwoning te vinden is. En omdat het niet te doen is om in je eentje te kopen.

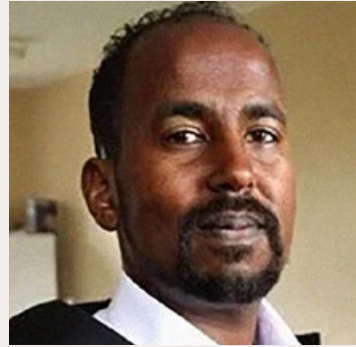
Ik werk zelf bij een woningcorporatie en weet dat er verschillende toewijzingsmethoden bestaan. In de ene regio worden woningen toegewezen op basis van hoe lang je ingeschreven staat als woningzoekende. Andere corporaties bekijken je leeftijd, of hoe lang je in je huidige huis woont. Wat is een eerlijk toewijzingsproces? Woningcorporaties opereren vanuit het maatschappelijke doel om zoveel mogelijk sociale huur te realiseren. Alleen is het geld op – of het raakt op – en dat probleem speelt bij alle corporaties in Nederland. Om geld binnen te harken, verhogen corporaties de huren, of starten ze nieuwbouwprojecten.

We bereiken hier de fase waarin de woningbouwverenigingen die sociale nieuwbouw willen realiseren, moeten gaan samenwerken met particuliere inves-

'Waar ik vandaan kom, huren we niet omdat men dat weggegooid geld vindt. Kopen is investeren'

teerders. Daar zitten behoorlijk wat haken en ogen aan. Dat wiel wordt momenteel nog uitgevonden. Sociale woonvoorzieningen zijn bedoeld voor de 'onderkant' van de maatschappij: voor de mensen die niet in staat zijn zelfstandig huisvesting te realiseren omdat ze vanwege hun inkomen geen akkoord krijgen voor een hypotheek. Voor hen doet de overheid via de huurtoeslag zelf ook een duet in het zakje, om tegemoet te komen in de woonkosten.

Waar ik vandaan kom, huren we niet omdat men dat weggegooid geld vindt. Kopen is investeren. Op een dag heb je je woning afbetaald, terwijl je met een huurwoning altijd blijft betalen. Je huis wordt nooit van jou, maar je pompt er wel veel geld in. Huren zal ik zelf nooit doen en ik zal doen wat ik kan om mijn kinderen te begeleiden naar een koopwoning, zoals mijn ouders bij mij gedaan hebben. Ik ben me bewust van de luxepositie, maar mijn familie werkt daar dan ook hard voor.' •

Ahmed Abdillahi,
postbezorger

'De woningnood is de sociale kwestie van de eenentwintigste eeuw. In de Rotterdamse Tweebosbuurt heb ik als overbuurman een Noord-Afrikaanse man die met vijf jonge kinderen in een veel te kleine woning woont. Hij is al jaren bezig om een andere, passende woning te vinden, maar de corporatie geeft geen kik.

Daarnaast heb ik Turkse burens, met kinderen die rond de dertig jaar zijn, maar die nog steeds thuis wonen. De situatie in Rotterdam is niet gezond meer. En in Amsterdam is het nog veel erger. Nederland is qua wonen gewoon vastgelopen. En weet je waar je dat uiteindelijk ziet? Op straat. Ik moest onlangs heel vroeg bij Rotterdam Centraal zijn. Wat ik daar aantrof, daar

'De woningnood is de sociale kwestie van de eenentwintigste eeuw'

schrok ik me echt te pletter van. Zeker twintig mensen lagen op de grond in het station te slapen. Echt zielig om te zien. Weet je wat ik dan denk? Dit is de toekomst van al die mensen die nu noodgedwongen in de sociale huurwoning van hun ouders wonen en straks op straat belanden als hun ouders er niet meer zijn. Alleen in zeer uitzonderlijke gevallen gaat de sociale huurwoning dan over naar de kinderen.

Het is al verdrietig genoeg, maar er zit echt een grote, door politici gecreëerde ramp aan te komen voor de jonge generaties. De VVD is hoofdverantwoordelijk, maar werkte hiervoor samen met de PvdA, de PVV, het CDA, D66 en de ChristenUnie. Een dak boven je hoofd is fundamenteel. De machthebbers van Nederland hebben de toekomst van duizenden jongeren kapotgemaakt en het kabinet-Schoof gaat daar helemaal niks aan veranderen.' •

'Een dak boven je hoofd is fundamenteel'

Samenleving.

Jakob de Jonge,
kunstenaar

'Mijn gezin en ik hebben best geluk gehad. We hebben nog voor de grote prijsstijgingen een huis kunnen kopen. We zien om ons heen dat dat vrienden en bekenden niet meer gaat lukken. De kans voor de huidige generatie jonge mensen om later een huis te kopen wordt steeds kleiner. En dat heeft fundamenteel te maken met het feit dat huizen door banken en pandjeseigenaren worden gezien als investeringsobject. Stef Blok en Mark Rutte hebben de deur wagenwijd voor deze partijen opengezet. Het was vooral VVD-beleid om de woningmarkt vrij te geven, zodat allerlei grote investeerders op de markt kwamen en van alles hebben opgekocht, puur uit winstmotieven. Dat heeft de prijs enorm opgedreven. Dit terwijl wonen een grondrecht is, net zoals water, elektriciteit en zorg. Daar zouden geen woekerwinsten over gemaakt mogen worden. Huisjesmelkers en particulieren die geld willen verdienen aan iets wat eigenlijk een nutsvoorziening is,

'Als het systeem niet compleet wordt hervormd, gaat dit verkeerd aflopen'

doen dat nu wel.

Deze manier van omgaan met woonruimte moet veranderen. We belanden langzamerhand in een nieuw feodaal model: een standenmaatschappij met de bezitters van vastgoed, grond en productiemiddelen aan de ene kant en de zogenoemde 'werkende armen' aan de andere kant. Steeds meer mensen zitten opgezadeld met enorme hypotheekschulden of moeten voor de rest van hun leven een disproportioneel deel van hun inkomen reserveren voor woekerhuren. Dit is funest voor een maatschappij. De grootgrondbezitters van nu voegen niks toe aan de economie, maar parasiteren op de daadwerkelijk geleverde arbeid van iedereen met een salaris. Hoge hypotheeken en huren zijn de facto de belasting die iedereen betaalt aan de superrijken. Geld dat verdwijnt en niet terugkeert in de vorm van sociale investeringen. Dit gaat een keer verkeerd aflopen als het systeem niet compleet wordt hervormd en alle vormen van onproductieve economische activiteit worden teruggedrongen, gereguleerd en maximaal belast.' •

Mostafa Hilali,
militair

'Ik heb zelf een koopwoning en de moeder van mijn kind ook. Dus wij en onze zoon hebben gewoon mazzel. Maar in mijn omgeving zie ik wel neven en nichten die in benarde situaties zitten en hele hoge huren moeten betalen. Het is gewoon veel te duur voor jongere generaties en starters. En omdat de huizenprijzen zo hoog zijn, is het bijna onmogelijk om een hypotheek te krijgen. Je ziet en hoort het overal.

De realiteit is dat we hier ook erg moeilijk uit gaan komen vanwege alle stikstofregels, waardoor nieuwbouwprojecten niet snel van de grond komen. En bovendien vind ik dat we ook erg voorzichtig moeten zijn met alles en overal vol te bouwen. Is dat wel goed voor ons? Is het leefbaar?

De oplossing ligt er denk ik in, om slimmer om te gaan met bestaande gebouwen. Ik woon bijvoorbeeld best ruim, maar ik zie dat veel bouwtechnisch onhandig is ingericht, waardoor best veel ruimte verloren gaat.

'Het kabinet zoekt de oplossing in onhaalbare voorstellen om migratie in te dammen'

Als er aanpassingen mogelijk zijn, dan hou je meer grondoppervlakte over, waarmee ook starters bediend kunnen worden. Maar of het huidige kabinet dit zal doen is de vraag. Dat zoekt de oplossing in onhaalbare voorstellen om migratie in te dammen. Ze hebben het vooral daar over, en niet echt over praktische oplossingen voor de woningnood.' •

Ayala Levinger,
softwareontwikkelaar

'Als we het over de woningcrisis hebben dan maak ik me vooral zorgen over de jongeren. Over de mogelijkheden die ze niet hebben, dus de vrijheid om alleen en zonder ouders te wonen, wat heel gezond is. Als ouder van twee tieners is het natuurlijk niet zo verwonderlijk dat ik me daar zorgen over maak.

Maar voor mij is de woningcrisis ook direct verbonden met onderdrukking binnen een relatie. Dit treft, laten we eerlijk zijn, vooral

vrouwen, die noodgedwongen bij een partner inwonen, maar eigenlijk bij diegene weg willen. Alleen hebben deze vrouwen vaak geen recht op urgentie en staan ze nog niet lang genoeg ingeschreven voor een sociale huurwoning. Er is inmiddels vijftien jaar wachttijd. Soms zijn die kwetsbare mensen immigranten, zonder familie die eventueel nog een uitweg kan bieden. Waar moeten deze mensen heen? Ik zat zelf negen jaar lang in deze situatie! Bij de gemeente zei-

den ze: 'Zoek maar een kamer voor jezelf, je kinderen krijgen al een ander adres.' Maar verwachten ze nu echt dat ik mijn kind van twee verlaat? Ik bleef dus uit noodzaak wonen in een omgeving die erg ongezond was voor iedereen. De woningmarkt – koop én huur – is alleen maar bestemd voor koppels met twee salarissen. Niet voor alleenstaande ouders en ik weet dat mijn situatie niet uniek was. Het is een maatschappelijk probleem.' •

HIZIR CENGİZ

Publicist.

PVV'ers wijzen zelf de Nederlandse waarden af

Als iemand vraagt waar ik vandaan kom, antwoord ik vrijwel nooit met slechts: 'Turkije'. Maar ik zeg: 'Ik ben een Turkse Nederlander.' Want op die manier benoem ik in ieder geval mijn Nederlanderschap.

Als middelbare scholier had ik bedacht dat ik Nederlander wilde zijn. Daarvoor trachtte ik onder andere een zo rijk mogelijk Nederlandse woordenschat te hebben. Als ik deze taal uitmuntend beheers en het liefst spreek zonder enige tongval die mijn geboorteplek (of mijn sociale klasse) kan verraden, dan zal ik bij de gemiddelde witte Nederlander, bij mensen die potentieel mijn Nederlanderschap in twijfel kunnen trekken, hoge ogen gooien en mocht dat nodig zijn hen kunnen overrulen met mijn vocabulaire. Dacht ik.

Ter illustratie: op het speeltuintje waar ik haast dagelijks kwam als kind, hoorde ik de meesters die het park schoonmaakten zich groen en geel ergeren – soms met een Haags accent – aan vluchtelingen, allochtonen en *islamieten*. Ik had me wijs gemaakt dat als ik het Nederlands machtiger ben dan zij, ik in ieder geval niet minder Nederlands ben dan zij.

En, om Nederlander te worden, wilde ik met volle overtuiging de

normen en waarden van dit land omarmen. Want mij werd door die meesters op het pleintje, krantenartikelen, debatten in de Tweede Kamer en Mark Rutte in een advertentie in *het Algemeen Dagblad* geleerd: Nederlander-zijn omvat waarden als respect, vrijheid, gelijkheid, tolerantie en democratie. Dat waren de maatstaven voor integratie en Nederlanderschap. Eveneens het huidige kabinet staat, aldus zijn regeerprogramma, 'voor een samenleving waar de overheid streng en onverbiddelijk is richting diegenen (...) die Nederlandse waarden als vrijheid en gelijkheid met voeten treden'.

Jarenlang is er in het publieke debat een vast mantra: Nederland zou naar de knoppen gaan door migranten en asielzoekers met hun achterhaalde opvattingen en manier van leven die haaks staan op de Nederlandse. Keer op keer werd dit benoemd als een gevaar voor de samenleving en Nederlandse identiteit. Marjolein Faber, inmiddels minister van Asiel en Migratie, meende dit jaar tijdens een debat: 'De open grenzen zijn desastreus voor onze welvaart en welzijn.' Wilders zei, bijvoorbeeld, dat Nederland door asielzoekers en 'multiculturele landgenoten' zou verzieken. 'Onze vrijheid, onze cultuur, onze westerse manier van leven. Het gaat om niets minder dan de fundamente

van onze samenleving die ook onder druk staan door de vernietigende asiel- en immigratieramp', dixit Wilders.

Maar, in de praktijk betreedt de PVV diezelfde Nederlandse normen en waarden met voeten. Neem bijvoorbeeld de rechten van lhbtqi+-personen. De PVV stemt stelselmatig tegen moties die de emancipatie van die groep bevorderen, zoals uit onderzoek van de *Gaykrant* blijkt. En de partij weigert het Regenboog Stembusakkoord te tekenen. In hun partijprogramma wordt duidelijk gemaakt dat gemeenten vooral niet mee moeten werken aan 'gendermaatregelen'. En dan is er nog Geert Wilders zelf, die openlijk zijn bewondering uitspreekt voor Viktor Orbán, de Hongaarse premier die homo's stigmatiseert, de rechterlijke macht ondermijnt en migranten demoniseert.

Het is daarom verwarrend dat Nederlanders en masse de PVV verkiezen en zo dus de Nederlandse waarden afwijzen.

Gesteld kan worden dat PVV'ers vrezen dat bijvoorbeeld vanwege de radicale islam die verworpen waarden en normen zullen verdwijnen en zo de samenleving zal verloederen. En dat men vanwege die angst dus op de PVV stemt. Een volstrekt terechte en begrijpelijke vrees, mijns inziens, maar een stem op

een partij die in de praktijk dus zelf die normen en waarden niet voorstaat is volkomen onlogisch. En staatsgevaarlijk.

Het kabinet accepteert het niet dat 'mensen' – lees: asielzoekers, migranten(kinderen), vluchtelingen – 'de Nederlandse waarden zoals vastgelegd in de democratische rechtsorde niet respecteren en onderschrijven'. Dat schrijft het in het regeerprogramma, onder het kopje 'Integratie en maatschappelijke samenhang'. Daarom wil het kabinet 'tegenwicht' bieden aan 'ondermijnende invloeden'.

Maar als men PVV stemt, dan behoeft dat volgens dit kabinet, menig columnist, politiek leider en talkshowhost geen tegenwicht. Blijkbaar dienen louter nieuwkomers en migranten(kinderen) verantwoording af te leggen voor hoe de verworven vrijheden en waarden te beschermen en behouden. Alsof PVV-stemmers geen ondermijnende invloed uitoefenen.

We zijn volkomen blind voor de gevaarlijke opvattingen van PVV-stemmers, die gezien en behandeld worden als 'zorgen'. De reden: PVV'ers worden gezien als minder en zielig, dus als niet-gevaarlijk, nog meer omdat ze een witte huid hebben, ze hier geboren zijn, ze een Hollandsche naam dragen, ze geen Nederlander hoeven te worden. •

De eerste Turken van Oud-Vossemeer

In 1980 verruilde de familie Karayel hun Turkse dorp voor Oud-Vossemeer. Hoe gaat het nu, bijna 45 jaar later, met hen? Journalist Arjan van Westen zocht het uit.

FAMILIE KARAYEL V.L.N.R.: VADER MEHMET; MOEDER HATICE, FATMANA, İBRAHİM EN MESUT; YUSUF, İBRAHİM EN MESUT

● ARJAN VAN WESTEN

Eerst even hoe dit verhaal ontstond. De maker ervan groeide op in het buitengebied van Oud-Vossemeer. Een dorp waar in de late jaren zeventig geen migranten leefden. Totdat er plots een ‘Turk’ op voetbal zat. Voor een ventje van tien jaar oud uit de polder was dit de eerste kennismaking met iemand uit een andere cultuur. Inmiddels woon ik in Breda en ben ik het dorp uit het oog verloren. Maar onlangs vroeg ik me af hoe het de familie was vergaan.

Ik wist bar weinig van ze. Ik had vooral een vage herinnering aan een wat mysterieuze goedaardige Turkse voetballer. Maar hoe die heette, zelfs dat was verdwenen. Maar eens wat navragen in het dorp. ‘Karayel, zo heette de familie’, weet de uitbater van restaurant-brasserie Huys van Roosevelt. ‘Yusuf, die hebben we leren fietsen’, vertelt een oud-schoolgenoot. Iemand anders herinnert zich dat een Turks gezin op nummer 14 in de John F. Kennedystraat woonde, tegenover het busstation van Van de Klundert. Dat station is verdwenen, net als al die winkels in het dorp. Slager, bakker, fietsenmakers: van alles waren er twee: een katholieke en een protestante. Basisscholen,

daar waren er zelfs drie van en door ingewikkelde afsplitsingen in protestantse hoek telde het dorp bizar veel kerken. Door hun keuze voor de Sint Anthonius-school kwamen de islamitische Karayels vooral in de katholieke gemeenschap terecht.

De huidige bewoner van het huis weet niks van een Turkse familie. Hij doet de deur snel dicht en keert terug naar zijn twee blaffende honden. Een vriendelijke zestiger die de Kennedystraat oversteekt, weet ook niets van een Turks gezin dat veertig jaar geleden hier woonde. ‘We hebben nu wel van alles in het dorp. Zelfs een Irakees en in de Burgemeester Versluisstraat woont een Turks gezin. Maar die bedoel je vast

niet.’

Vlassnor

Dankzij het online-archief van de lokale krant Eendrachtbode komen er meer feitjes naar boven. Yusuf ging in tegenstelling tot de auteur van dit stuk door met voetbal. ‘Pech voor Vosmeer 5’, meldt de kop bij een wedstrijdverslag uit 1985 tegen Dosko 7. ‘Youssof’ Karayel werd neergelegd in het zestienmetergebied maar de scheidsrechter zag er, noteerde de krant, niks in. Vosmeer 5 liet sowieso kansen liggen in een wat merkwaardige match. Een teamgenoot van Yusuf schoot voor open doel hoog over en ene Toni Lindhout zag zijn treffer ‘rechtstreeks vanuit een hoekschop’ afgekeurd.

meer

‘Yusuf, die hebben we leren fietsen’

Kees de Koning, een gepensioneerd journalist van de Eendrachtbode, weet alles van het dorp. Hij komt met namen van voetballers en schoolmedewerkers uit de tijd dat de Karayels hier woonden. Hij blijkt het archief van de voetbalvereniging te beheren. Er komt een elftalfoto uit 1986 boven water. Yusuf staat erop. Met vlassnor. Café De Hoop is de shirtsponsor. Van de dertien mensen op de foto, zo weet De Koning, zijn er al vijf overleden

Krantenarchief

Begin mei 1985 meldde de krant dat Fatmana Karayel meedeed aan het fietsen versieren op Koninginnedag. Een half jaar daarvoor stond Fatmana ook al in de krant, per abuis onder de naam Fasnacana Karayel. De Eendrachtbode bestond veertig jaar en daarom

presenteerden iedere week leerlingen van een Thoolse school zich op een hele krantenpagina. Terwijl andere kinderen een tekening van Slot Loevestein maakten of elkaar interviewden over hobby's, schreef hun 11-jarige Turkse schoolgenoot onder de kop ‘In Turkey’ dit:

‘Wij gingen eens op vakantie naar Turkije. Daar waren onze oma's, tantes, opa's en ooms. We hebben natuurlijk ook een school. We moesten ook naar school. Ik moest ook naar school. En als we laat op school komen, krijgen we slagen op ons handen. En om 11 uur is het pauze en als we naar binnen moeten moet ik even naar de wc en als ik laat binnen kom krijg ik slaag op mijn hand.’

Het krantenarchief openbaart meer drama in de korte tijd dat de familie in Oud-Vossemeer woonde. Op 25 september 1986

staat deze zin in de rubriek Burgerlijke Stand: ‘Overlijden: 31-3 Mehmet Karayel (36 jr.)’

Annie Mees zat toentertijd in de oudercommissie van de school. ‘Yusuf, Suleyman en dat meisje heette Fatmana’, weet ze nog. De namen van ‘de twee kleintjes’ zijn vergeten. Mevrouw Mees vertelt hoe Oud-Vosmeeders tweedehandskleding aan het gezin gaven. ‘Het waren echt aardige mensen’, herinnert ze zich. ‘Anders. We mochten de kinderen geen knakworstjes geven.’ Mees weet dat de vader in ‘de garenfabriek’ in Steenbergse werkte en dat de moeder ‘traditioneel gekleed’ door het dorp liep. Mees vertelt dat de vader overleed in Turkije. ‘Terug in Oud-Vossemeer kreeg Fatmana de zorg over die kleintjes en zijn ze snel verhuisd.’

Anneke Heijdra zat in dezelfde oudercommissie. Ten tijde van de ziekte van de jonge vader ruimde ze regelmatig het huis op. Gewoon om de Karayels te steunen. Net als Mees vertelt deze tachtiger over het om de beurt rijden naar het ziekenhuis in Rotterdam waar vader Mehmet lag. ‘Gingen de jongens gelijk voor in de auto zitten en moeder achterin. Daar heb ik

FATMANA, IBRAHIM EN MESUT

ouders geen Nederlands spraken.’ Linda was rond de 10 jaar oud. ‘Ik weet nog dat we op de grond zaten en brood met onze vingers aten.’ Dat de vader plots ziek was, wist Linda niet. ‘Ik herinner me wel dat ik een keer boos was op mijn moeder, haar beschuldigde dat ze zoveel tijd besteedde aan het Turkse gezin. Ik was gewoon jaloers Stom hè.’

Deze contacten resulteerden niet in een rechtstreeks contact met de Karayels. Wel is duidelijk dat de Karayels na het overlijden

‘Ik denk vaak aan ze als ik door hun straat rij’

VOSSEMEER 5, 1985-1986

wel wat van gezegd.’ Heijdra woont nog in Oud-Vossemeer. ‘Ik denk vaak aan ze als ik door hun straat rij.’ Haar dochter Linda, inmiddels 50, is verhuisd naar Lelystad. Ze weet de namen niet meer exact maar wel dat ze met Turkse kinderen op school zat. Linda vertelt dat ze bij de Karayels thuis kwam. ‘Apart, omdat die

van hun vader in 1986 naar Bergen op Zoom verhuisden, en zo kwam ik Güliz Bircan Karayel uit Bergen op Zoom tegen op LinkedIn. In een mum van tijd reageert ze. Ze blijkt de dochter van Yusuf. Haar vader, oom Suleyman uit Roosendaal en tante Fatmana uit Bergen op Zoom willen graag hun verhaal vertellen over Oud-Vosse-

Samenleving.

meer. De familie ziet het ook als een eerbetoon aan hun moeder en oma die een half jaar geleden op 78-jarige leeftijd is overleden. De familie heeft Hatice in Turkije begraven, naast het graf van haar man.

Een paar dagen later zitten we in nieuwbouwwijk De Bergse Plaat bij Yusuf thuis om tafel. Yusuf, 57 inmiddels, komt wat later van zijn werk bij parkeerbeheer in Breda. Zijn broer Suley-

der Cemile (53) luisteren aandachtig mee. De broers Ibrahim (44) en Mesut (42) wonen in Rotterdam en Duitsland en ontbreken vanwege de afstand. Ze hebben minder herinneringen aan Oud-Vossemeer. Ibrahim was 7 maanden oud toen hij in Oud-Vossemeer kwam, Mesut is er in 1982 geboren. Een dreumes en een kleuter nog toen hun vader een paar jaar later longkanker kreeg.

je als bewoner een vrouw ziet die foto's van je huis maakt.' Ze is er vaker langs gereden. Deze keer was het 'heel raar', emotioneler, omdat haar moeder pas is overleden. Het zien van het huis brengt voor Fatmana een warme tijd terug. 'Die mensen daar hebben ons goed opgevangen. Toen mijn vader ziek was namen andere ouders ons tussen de middag mee naar huis voor een boterhammetje. In het weekend reden ze ons naar Rotterdam, zo konden we onze vader zien. Dat was echt fijn.'

De familie komt oorspronkelijk uit het dorp Kozagacı in de regio van Antalya. Suleyman vertelt dat zijn vader in 1974 voor het eerst in Nederland kwam. Met een twintigtal andere gastarbeiders uit dezelfde Turkse streek kwam hij bij de ijzergieterij in Bergen op Zoom terecht. Suleyman: 'Daar zijn ze geplaatst. Na verloop van tijd kocht mijn vader op advies van een vriend een huis om zo zijn kinderen hier te krijgen.' Dat werd het huis in Oud-Vossemeer. 'Vervolgens ging hij met vakantie naar Turkije en wij dus mee terug.' De drie leggen uit dat ze als kinderen niet beseften dat hun toekomst in Nederland lag. 'Daar werd nooit over gesproken. Het was gewoon zo', vat Suleyman het samen. Dat hun vader lange periodes in Nederland was waren ze in Turkije gewend. 'Toen ik heel klein was, was mijn vader altijd maanden weg om in Turkse steden te werken.'

Uit Kozagacı zijn vooral veel mannen als gastarbeider in Frankrijk en Duitsland terechtgekomen. Menigeen keerde met het verdiende geld weer terug. Mehmet's kinderen denken dat hun vader eveneens dat plan had. Mannen zoals Mehmet waren voornamelijk boeren. Suleyman: 'Het idee was gewoon van: ik wil een tractortje kopen.' Zijn broer vult aan dat ze in het Turkse binnenland veel minder geld konden verdienen. Carrièrekansen waren er minimaal. Vader Mehmet had

de lagere school niet afgemaakt. Yusuf: 'Lezen kon hij, schrijven was moeilijk.'

Geschept door een bus

De aankomst in november 1980 in Nederland verliep voor het gezin chaotisch. De formaliteiten met de bank waren nog niet geregeld en omdat ze door het uitblijven van de sleutel nog niet het huis in mochten, verbleef de familie de eerste vier dagen bij een Turks gezin in Bergen op Zoom. Suleyman: 'Midden in de nacht kwamen we hier in Bergen op Zoom aan en de volgende dag had ik op de Guido Gezellelaan een zwaar ongeluk.' Hij lette niet op en een bus schepte hem. De 9-jarige Suleyman beleefde zijn eerste drie weken in Nederland in een ziekenhuisbed.

De dag dat ze voor eerst het huis in de Kennedystraat betrad, vergeet Fatmana nooit. 'Je ziet die wc. Wat is dit?' Een wc-pot was wereldvreemd voor haar. 'Bij ons in Turkije was de wc een gat in de grond. In de tuin en niet in huis. Wij waren echt arm.' Yusuf was 13 toen hij in Nederland aankwam. Hij memoreert aan de eerste Hollandse winter, dat hij moest leren fietsen. 'Hij gleed uit door de sneeuw', lacht zijn zus.

Vader Mehmet was ondertussen bij de ENKA in Steenbergen gaan werken, een kwartiertje autorijden vanaf huis. Ze maakten er garen, om rubber van autobanden bij elkaar te houden. Half machinaal werk. Yusuf toont een foto van zijn vader te midden van een groep ENKA-medewerkers. 'Deze man hier, die miste zijn vingers na een machine-ongeluk.' Yusuf werkte vanaf 1988 eveneens bij ENKA. Er was nog 300 man personeel. Turken, Surinamers, Marokkanen en Nederlanders. 'Veel vrienden en kennissen van mijn vader.' De ENKA is al jaren gesloten, op het fabrieksterrein staan nu woningen.

Aan de voorkant oogt het huisje in de Kennedystraat klein. Helemaal voor een gezin van zeven. De drie oud-bewoners von-

'We aten altijd op de grond'

man (53) en zus Fatmana (51) spreken vol lof over Oud-Vossemeer, waar ze een belangrijk deel van hun jeugd doorbrachten. 'We waren wel echt de enige Turken', zegt Fatmana enthousiast. Onder het genot van Turkse thee en gebak volgen drie uur aan herinneringen. Güliz (34) en haar moe-

Ouderlijk huis

De band met Oud-Vossemeer blijkt niet verbroken. Suleyman volgt online de gebeurtenissen in het dorp. Yusuf zegt dat hij best vaak 'even is gaan kijken' in Oud-Vossemeer. Zijn zus is recent nog bij het huis in de Kennedystraat geweest. 'Wel aangebeeld, het is vreemd als

FATMANA, YUSUF EN SULEYMAN KARAYEL

SULEYMAN

tijd aardig onder de knie. Yusuf moest al snel naar de lts in Bergen op Zoom. Vanwege de taal extra moeilijk. Voordeel was dat op de lts meer kinderen van arbeidsmigranten in een schakelklas bijles kregen.

Sterven in Turkije

Mehmet en zijn gezin ruilde in 1985 Oud-Vossemeer in voor Kozagacı. De kanker bleek fataal. Yusuf vertelt dat de artsen zijn vader hadden opgegeven. Slechts drie maanden had hij nog te leven volgens de arts. De jonge vader van vijf besloot zijn laatste maanden met zijn gezin in Turkije door te brengen. Het duurde elf maanden

ander niveau' was gekomen als zijn vader niet ziek was geworden. Het lange verblijf in Turkije zorgde voor een grote schoolachterstand. 'Veel kattenkwaad ook met mijn broertje Ibrahim toen we terugkwamen uit Turkije. Ik moest weg van de lts.' Later deed hij met werk 'van alles wat op zijn pad kwam', maar de opgelopen leerachterstand stond een uitgestippelde carrière in de weg.

Toch liep het met kattenkwaad niet uit de hand. Yusuf: 'Vanaf mijn zeventiende woonde ik op mijzelf. Je kunt dan makkelijk op het verkeerde pad komen. Omdat ik veel mensen kende in Bergen op Zoom en in Oud-Vossemeer

twalf toen haar vader overleed. 'Ik was al te groot. Ze zeiden: ga maar naar de huishoudschool.'

De ziekte en het overlijden van haar man luidde voor zijn vrouw een loodzware tijd in. Hatice sprak geen Nederlands. Het opvoeden van de kinderen – Ibrahim was zes en Mesut net vier jaar oud – was een bron van zorg. Er waren geldproblemen. Fatmana: 'Mijn vader had het niet goed geregeld, mijn moeder kreeg een enorme hypotheekschuld. Dat was echt heel erg.' Het huis werd verkocht en het gezin verliet in 1987 Oud-Vossemeer. De Turkse gemeenschap in Bergen op Zoom bood hulp en de Karayels vonden er een huurhuis. 'Een heel slecht huis', aldus Fatmana. Zij kreeg een grote rol in de zoektocht naar een beter huis. Op de fiets met moeder achterop bezocht ze wekelijks het woningbureau. 'Met 12 jaar was ik al volwassen.' Door de taalproblemen van haar moeder moest ze opvoedtaken overnemen. 'Met moeder naar ouderavonden, naar die van mijn broertjes en naar die van mezelf.'

Vanaf 1989 kwam het gezin in rustiger vaarwater. Er werd een flat in Bergen op Zoom gevonden waar moeder tot haar dood woonde. Haar oudste kinderen gingen steeds meer hun eigen weg. Fatmana: 'Ik was zeventien en een half jaar oud en trouwde. Suleyman eveneens, in dezelfde week. Alles ging vanzelf.'

Dagboeken van moeder

De familie vond na het opruimen van haar flat onlangs dagboeken van hun moeder. Fatmana en Güliz hebben er samen uren in gelezen. 'Tot de ochtend zaten we te huilen', zegt Fatmana. 'Mijn moeder heeft het overlijden van mijn vader nooit verwerkt.' Güliz voegt eraan toe. 'Als je de verdrietige dingen zo leest, lijkt ze een beetje depressief.' De dagboeken maken inzichtelijk hoe ingrijpend de veranderingen in Hatice's leven waren. Fatmana las hoe haar moeder in de jaren zeventig als landarbeidster wat

'Ze zeiden: ga maar naar de huishoudschool'

den het een fijn huis. Het was er gezellig en gastvrij. Fatmana: 'Klopt, we aten altijd op de grond. Nederlandse kinderen die aten dan Turks eten dat mijn moeder kookte. Vonden ze geweldig.' Er volgen namen van kinderen die langskwamen. 'Die van de bakker was altijd bij ons en die van fietmaker Van de Zande, Miranda.' Güliz hoort het gefascineerd aan. 'Bijzonder dat die Nederlandse kinderen altijd bij jullie waren. Die hadden dus niet zoiets van: dat zijn Turken.'

Yusuf vond het eerst moeilijk om in Oud-Vossemeer contact te maken. 'Een beetje bang om fouten met de taal te maken.' De school zette alle zeilen bij om de Turkse leerlingen Nederlands te leren. Dagelijks kwam er 'een oudere vrouw uit Nieuw-Vossemeer' langs voor een speciale taalles in de directeurskamer. Na schooltijd stonden bewoners klaar om de Karayel kinderen het Nederlands bij te spijkeren. Aan de overkant van de straat woonde een kinderloos echtpaar, waarvan de man bij de post werkte. Suleyman: 'We noemden hem de postbode. We moesten om zes uur bij hem komen en kregen dan een uur les.' Met dank aan 'de postbode en de oudere dame' kregen de drie het Nederlands in korte

voordat hij stierf. Volgens zijn oudste zoon had zijn vader spijt van de keuze om in Turkije te sterven. Juist omdat hij het zo belangrijk vond dat zijn kinderen in Nederland goed onderwijs kregen.

In Oud-Vossemeer leefde men met het gezin mee. Yusuf keerde nog voor het overlijden van zijn vader als eerste terug. Hij zat in het eindexamenjaar en kon daardoor niet bij de begrafenis zijn. In juni 1986 meldde de krant dat hij zijn diploma bouwtechniek aan de lts heeft gehaald. Leden van de plaatselijke Zonnebloem Vereniging ontfermden zich over Yusuf. 'Maandag at ik bij de familie Lindhout, dinsdag bij Peters, woensdag bij de familie Schippers. Dat moest gewoon en ik vond het leuk.'

Suleyman zegt dat hij op 'een

wilde ik niet als slecht gezien worden. Ik wilde goed zijn. Mijn vader was bij zoveel mensen bekend hier.' Duidelijk is dat hun vader in de Turkse gemeenschap respect genoot. Suleyman: 'Hij was de trots van zijn generatie. Nog steeds zegt niemand iets verkeers over hem. Dan breng je als kind je vaders naam geen schade toe.'

Fatmana is ervan overtuigd dat als haar vader niet was overleden, ze had gestudeerd. 'Was ik misschien wel wat geworden. Ik weet veel maar ben alleen verkoopster geworden.' Door de ziekte van haar vader miste ze twee basisschooljaren. 'Dat was niet goed voor mij.' Terwijl de juf nog tegen haar vader had gezegd dat zijn dochter zo goed kon leren. 'Ik had goede punten.' Ze was

Samenleving.

geld op het Turkse land verdiende. 'Waren ze twee maanden van huis om katoen te plukken. Ik was een baby en ging mee.'

Deze in het Turkse binnenland katoenplukkende vrouw werd jaren later in Bergen op Zoom een opvallende inspirerende verschijning. Güliz: 'Mensen van mijn generatie kennen mijn oma. De oma die fietste, veel Turkse oma's konden dat niet.' Fatmana legt uit dat haar moeder leerde fietsen van een Nederlandse vrouw. Güliz vertelt dat haar oma later andere Turkse vrouwen leerde fietsen. Suleyman is trots op haar. 'Als mijn moeder kansen had gehad, met leren, had ze heel ver kunnen komen.'

De berichtjes in de Eendrachtbode en de foto van Vosmeer 5 waren bij de Karayels onbekend. 'Was dat het jaar dat VV Vosmeer kampioen werd?', vraagt Yusuf zich af. Suleyman is gefocust op het uiterlijk van zijn broer: 'Met bos haar nog.' Güliz is helemaal verrast: 'Mijn vader heeft nooit verteld dat hij voetbalde.' Het bericht over fiets versieren op Koninginnedag herinnert Fatmana aan een bijzondere dag: ze is ook jarig op 30 april en dat werd op school eveneens gevierd. 'Hier hebben ze mijn naam verkeerd geschreven', zegt ze als ze haar eigen tekst in de Eendrachtbode

ziet staan over het slaan op de Turkse school. Ze leest het voor: 'Wat is dit? Dan ben ik nog wel heel klein hoor.' Gelach van haar broers. Ze snapt ergens wel dat destijds de Turkse onderwijzers wat harder optraden dan hun collega's op de Anthoniusschool. 'Ik was een heel vervelend, stout, kind.' In Nederland juist niet. 'Ik was hier echt een lieveling.'

Hun ouders, dat weten hun kinderen zeker, zouden trots zijn op hoe de Karayels hun weg vonden in Nederland. Kijk eens naar de generatie na hen. Güliz is hbo-gechoold en werkt in de gehandicaptenzorg. 'Mijn twee jaar

banen: 'Mijn dochter zit op kantoor in Roosendaal en mijn zoon is ondernemer.' Suleymans dochter is 9. Oma gaf haar kleindochter nog een wijze les mee. 'Als mijn moeder bij ons was, dan moest ze altijd van haar lezen. 'Als je niet leert, word je net als ik,' zei ze.

De drie zijn ervan overtuigd dat het nu anders is als een gezin uit het binnenland van Turkije zich in een Nederlands dorp vestigt. Fatmana blijkt een vriendin te hebben die naar Oud-Vossemeer verhuisde. 'Van Wendy weet ik dat ze in het dorp nu meer op zichzelf zijn.' Iedereen heeft

'Als je niet leert, word je net als ik'

jongere zusje werkt in de ziekenhuisapotheek en mijn jongste zusje is tandartsassistent.' Fatmana's twee kinderen hebben goede

tegenwoordig zijn mening klaar, verwacht Yusuf. 'Ze weten nu iets meer dan toen, waardoor ze juist minder gastvrij zijn.' Hij denkt dat, omdat de autochtone bewoners soms 'verkeerde dingen' meemaken met migranten, ze te snel oordelen en toenadering met migranten uitblijft. Zijn dochter zit op de lijn van haar tante. 'Iedereen is nu op zichzelf. Eerlijk gezegd maak ik met mijn buurman van drie deuren verderop ook nooit een praatje.' Suleyman kent het 'tweede Turkse gezin' dat korte tijd in Oud-Vossemeer woonde. 'Die man zei: daar is niet te wonen.' Suleyman begreep er niets van: 'Ik wilde juist gelijk terug.' Waarom het niet klikte tussen deze mensen en het dorp? 'Misschien hadden ze zelf minder goed gedrag.'

Er worden foto's opgezocht. Fatmana wijst naar Ibrahim en Mesut. 'Dat zijn gewoon nakomertjes. Ik zei altijd tegen mijn moeder: Waarom? Zij wilde Mesut niet maar mijn vader wel, hij dacht dat het een meisje zou worden.' Yusuf's aandacht gaat naar een andere foto. 'Dit is in Hoogerheide met Jan Lauwerijssen. Onze meester, later werd hij schooldirecteur.' 17 jaar was Yusuf toen hij op bezoek ging bij de lagere schooldirecteur. Het zegt veel over de band tussen de school en de Karayels. Fatmana: 'Meneer Lauwerijssen is met twee schooljuffen nog op kraamvisite bij mij geweest voor mijn eerste kind. Toen gaf hij dat cassettebandje waarop je hoort hoe ze ons Nederlandse les gaven.'

Zeeuws meisje

Op een foto staat vader Mehmet in het huis in de Kennedystraat. Sigaret in de hand en tv op de achtergrond. Een televisietoestel was in de huishoudens van het gereformeerde deel van het dorp juist vaak taboe.

Bergen op Zoom kende in de jaren tachtig al een omvangrijke Turkse gemeenschap. Het was de mensen niet ontgaan dat de Karayels in een Zeeuws dorp woonden. Yusuf: 'Wij waren daar gewoon beroemd.' Met name bij Fatmana hoor je nu nog soms een licht Zeeuws accent. Op de huishoudschool leverde haar dat de bijnaam het Turkse Zeeuwse meisje op. 'Kom je van Oud-Vossemeer? Nederlanders en Turken vonden dat vreemd.'

Alle drie gaan ze vaak op vakantie naar Kozagaci. Fatmana: 'Mijn vader ligt daar. Je gevoel is daar.' Yusuf gaat elk jaar. 'Dat wordt in de toekomst minder. Ik verwacht dat mijn kinderen later ook minder gaan.' Güliz kijkt bedenkelijk: 'Nou, als jullie daar later ook liggen.' Yusuf schudt zijn hoofd. 'Als ik dood ga, dat heb ik al gezegd, wil ik niet naar Turkije. Daar waar mijn kinderen zijn, daar wil ik zijn.' ●

YUSUF BIJ MEESTER LAUWERIJSSSEN THUIS

**THOMAS
VON DER DUNK**Publicist.
Cultuurhistoricus.

Ga toch gewoon fietsen

Ga toch fietsen! Deze Nederlandse uitdrukking schoot spontaan door mij heen bij de column van Tayfun Balcik van 12 september over zijn aanschaf van een e-bike, als reactie op een eerdere kritische bijdrage van collega-columnist Abdelkader Benali. En daarbij dacht ik dat heel letterlijk, niet in overdrachtelijke zin, waarbij die drie woorden een heel andere betekenis hebben.

Ten eerste al de prijs van zo'n e-bike. Getriggerd door Tayfun's opmerking dat hij met een maximum-budget van 2000 euro in de winkel werd weggelachen, ben ik eens gaan googelen. Gemiddeld schijn je op zeker anderhalf maal zoveel te moeten rekenen.

In 2019 heb ik dat bedrag voor mijn motor betaald, en die gaat toch echt wel wat sneller. Nee, geen Harley, en ook weliswaar tweedehands, met iets meer dan 20.000 kilometer op de teller, maar daarmee kan ik nog jaren en zeker 100.000 kilometer vooruit. Zo ver zal een e-bike niet meegaan, schat ik zo.

Waar heb je dat ding voor nodig, zolang je niet hoogbejaard bent?! Voor hellingen en heuvels om tegenop te trappen moet je toch tenminste naar Zandvoort of het Gooi; in Amsterdam heb je hooguit wel eens een steil bruggetje met een stijging van een meter, maar dat is

het dan.

Een huisvriend van mijn grootouders, de bekende joodse psychiater Hans Keilson, fietste nog tot zijn tachtigste af en toe wel eens de twintig kilometer van zijn woonplaats Bussum naar Bilthoven heen en weer om hen te bezoeken. Hij is er 101 mee geworden.

Ik was 44 toen ik in 2005 op vakantie met een gewone herenfiets met drie versnellingen in veertien dagen van Amsterdam naar Wenen ben gepeddeld. En op mijn drieënzestigste fiets ik ook nog regelmatig van mijn woning in de Amsterdamse binnenstad naar mijn kantoorruimte voorbij Nieuw-West. Dat kost een goed halfuurtje, en dat ik daarbij een gevaarlijk getto doorkruis, was mij nog niet opgevallen.

Of dat op een e-bike zoveel sneller zou gaan? In ieder geval niet met de motor (toch een stuk wendbaarder dan een auto), dat heb ik al eens uitgeprobeerd. De meeste tijd ben je kwijt aan wachten bij stoplichten of kruisingen, en het remmend ontwijken van kinderwagens, boodschappenkarretjes of ophuurfietser rondzwabberende toeristen.

Fietsen is gezond – net als wandelen. En als je dat gewoon in het dagelijks leven doet, en niet voor elke meter de auto of de tram neemt, dan blijf je ook op natuurlijke wijze fit. Nederland kampt met toenemende obesitas, omdat velen

‘Nederland kampt met toenemende obesitas, omdat velen te veel eten en te weinig bewegen’

te veel eten en te weinig bewegen.

Dat obesitas-probleem is deels een omgekeerd welvaartsprobleem: hoe minder welvarend, hoe groter de kans erop; mede om die reden meer dan gemiddeld bij Turks- of Marokkaans-Nederlandse kinderen. Die bewegen minder en pakken eerder de bus naar school dan de fiets. Ook het idee dat je voor je plezier grote afstanden kunt fietsen of wandelen is minder ingeburgerd. Daar werkt een gebrek aan traditie in het herkomstland door.

Dat laatste is een mentaal-culturele kwestie die met welvaart samenhangt. In dat opzicht bestaat er al een duidelijk verschil tussen Noord- en Zuid-Europa, dat niet alleen vanuit het klimaat (in Spanje uren in de brandende zon lopen is niet aangenaam – maar is uren in de Engelse regen dat wel?) te verklaren valt.

In minder (of pas sinds kort) welvarende landen, waar velen zich geen auto kunnen veroorloven, is zo'n auto veel meer een statussymbool: een bewijs dat je maatschappelijk geslaagd bent. Wie loopt is arm. En wie voor zijn plezier loopt is gek. Toen enkele Nederlanders een aantal jaren geleden eens een wandelroute van Amsterdam naar Istanbul uitzetten, werden ze in Bulgarije verbijsterd aangestaard.

Het is mij ook in de Alpen opgevallen. In het Zwitserse kanton Ticino loopt op 1000 meter hoogte een soort taalgrens. Daaronder spreekt men Italiaans. Daarboven Duits. Vrijwel iedereen die je hoog in de bergen tegenkomt is of een Duitser, of een Duits-Zwitsers, of een Oostenrijker, van de onvermijdelijke Nederlanders en een enkele Brit afgezien.

In de negentiende eeuw zijn dienovereenkomstig in de Italiaanse Alpen veel hoge bergtoppen voor het eerst door Britse of Duitstalige alpinisten bedwongen. Daarin werkt ook de toenmalige Romantiek in de ‘Germaanse’ landen door, met zijn passie voor de wilde natuur.

Het is inmiddels wel aan het veranderen – bij Sankt Moritz, nabij de taalgrens, hoorde ik van de zomer nu ook veel meer Italiaans dan dertig jaar geleden – maar verdwenen is die oude cultuurkloof beslist nog niet. •

Onderzoek naar onderwijs onthult verhalen over discriminatie

Tijdens een onderzoek naar achterstelling in het Amsterdamse onderwijs stuitte hoogleraar sociologie Maurice Crul op verhalen over discriminatie. 'Ouders van kleur voelen zich machteloos.'

TIENERS SPELEN EEN SPELLETJE POKÉMON OP HUN TELEFOON. BEELD: PIXABAY

● MARISKA JANSEN

Maurice Crul en zijn collega Carl Steinmetz schrokken zelf van de verhalen over discriminatie die ze tegenkwamen toen ze de achterstelling op Amsterdamse scholen wetenschappelijk in kaart brachten. In de interviews met voornamelijk moeders en kinderen van kleur en een migratieachtergrond kwam dit steeds weer naar voren, vertelt Crul, hoogleraar sociologie aan de Vrije Universiteit in Amsterdam. Ze vertelden over racisme bij de communicatie van witte leerkrachten en schooldirecteuren

van Nederlandse afkomst, bij schooladviezen en in meningsverschillen tussen school en ouders. Er waren leerlingen van kleur die discriminatie door witte leerlingen ervaarden. 'We besloten de verhalen te verzamelen,' zegt Crul, 'omdat ze zo schokkend waren.'

Een verhaal dat de hoogleraar te binnen schiet, gaat over een moeder van kleur met een zoon die overduidelijk niet lekker in zijn vel zat. 'Hij kwam steeds meer in de problemen op school. Hij werd gepest, en dat ging gepaard met fysiek geweld door medeleerlingen. Maar de school greep niet in. Op een gegeven moment was die moeder radeloos. Ze vroeg extern advies over wat er met haar zoon aan de hand is, maar alsnog deed de school er niets mee.'

Dat is eigenlijk de teneur van heel veel verhalen, zegt Crul.

'De ouder heeft eigenlijk maar één uitweg: het kind van school halen'

'Ouders maken zich zorgen om hun kinderen omdat het niet goed met ze gaat. Dat kan om verschillende redenen zijn: omdat ze gepest worden op school vanwege hun etniciteit, of gewoon omdat ze niet in de groep passen. De school geeft dan plotseling een lager advies aan het kind, of het kind krijgt de schuld van incidenten in de klas. Wat mij het meest verbaast aan die verhalen is hoe snel de school en de ouders in een negatieve spiraal terechtkomen.'

Hoe verloopt zo'n neerwaartse spiraal?

'Ouders komen op voor hun kind. Als er iets op school gebeurt, gaan ze met de docent praten. De ouders vertellen dan hun versie, het verhaal van hun kind. In de ogen van de moeders, die wij spraken, werden de verhalen van hun

ult aangrijpende

kinderen niet geloofd of niet serieus genomen. De school en de ouder komen dan vrij snel tegenover elkaar te staan. Bij deze verhalen gaat het niet om gelijk hebben of krijgen, maar over de gevolgen van de houding van de school voor ouders en kinderen.'

En waar zit het discriminatie-aspect?

'De ouders uit ons onderzoek voelen zich door de school niet gezien en gekleineerd. Ze hebben soms ook te maken met discriminerende en racistische opmerkingen. Voor deze ouders heeft die bejegening duidelijk te maken met het feit dat zij migrantenouders zijn of ouders van kleur – de leerkrachten zijn voor het overgrote deel witte Nederlanders. Ze hebben het idee dat ze door de school zo worden behandeld vanwege hun achtergrond.'

Hoe kan dat? Veel docenten werken al jaren in het onderwijs. Zijn ze nog steeds niet in staat om met diversiteit om te gaan?

'Laten we vooropstellen dat we heel selectief ouders hebben benaderd die problemen hebben met hun kind op school. Ons onderzoek is in die zin dus niet representatief. We hebben gekeken naar waar het misgaat, wat er dan misgaat en waarom. Komen ouders en school weer bij elkaar of drijven ze juist verder uit elkaar? En wat doet het met de ouders en de leerling als dat gebeurt?'

Wat voor effect heeft dat op ouders en het kind?

'Je ziet hoe ouders gaandeweg wanhopig worden en zich steeds machtelozer voelen. Dat heeft natuurlijk ook zijn weerslag op het kind. Dat moet vaak toch weer terug naar die klas, naar die leerkracht waarmee een conflict is. Als het conflict niet wordt opgelost, heeft de ouder eigenlijk maar één uitweg: het kind van school halen. Dat doen

'Ouders van kleur zijn juist heel voorzichtig om iets discriminatie te noemen'

sommige ouders dan ook.'

De socioloog geeft het voorbeeld van een kind dat aan het eind van een schooljaar plotseling de schuld krijgt van een reeks incidenten met een andere leerling. De ouders, een zwarte moeder en een witte vader, zeggen dat hun kind dat incident niet heeft veroorzaakt. Toch wordt de jongen door de school gelabeld als de probleemveroorzaker

Crul: 'Vervolgens zijn er gesprekken op school, en uiteindelijk zegt de school: 'Het is gebeurd, zand erover.' Dan is er in het volgende schooljaar opnieuw een incident, en weer wordt de jongen beschuldigd. Alleen was de jongen op de dag van het incident ziek thuis. De moeder belt de school om te zeggen dat de beschuldiging onterecht is, omdat hij die dag ziek thuis was. De reactie van de school is dan niet: 'Oh, sorry, dat is een fout van ons, excuses daarvoor.' Nee, ook de moeder wordt niet geloofd. De school zegt dan: 'We gaan eerst uitzoeken of dat klopt.'

Wordt dit gezin gediscrimineerd?

'In combinatie met het hele verhaal, inclusief het feit dat hij beschuldigd wordt terwijl hij thuis zit, krijg je toch de indruk dat er iets aan de hand is. Het feit is wel dat hij een zwarte huidskleur heeft. De andere leerlingen hebben een witte huidskleur en worden niet als een probleem gezien.'

'Het is altijd moeilijk te zeggen of er sprake is van racisme of discriminatie. Maar de ouders en de jongen ervaren het wel zo. Ze voelen dat ze ongelijk behandeld worden. Discriminatie is sowieso heel moeilijk te bewijzen. Ouders van kleur zijn juist heel voorzichtig om iets discriminatie te noemen. Ze zeggen vaak: 'Mijn kind wordt anders behandeld, ik word anders behandeld door de leerkrachten.'

Racisme is een behoorlijk groot taboe in Nederland, zeker onder docenten, vertelt Crul. 'Het is lastig om bespreekbaar te maken dat sommige docenten discrimineren, in stereotypen denken of een racistische houding hebben. Een van de ouders zegt letterlijk: 'Ik ga op school niet zeggen dat dit racisme of discriminatie is. Want als ik dat doe, weet ik zeker dat de deur dichtgaat.' Veel ouders spreken het daarom niet uit, omdat ze weten dat het conflict dan nog groter wordt. Maar tegen ons uiten ze wel hun ver-

moedens dat het om racisme en discriminatie gaat.'

Wat gaan jullie met de verhalen doen?

Uiteindelijk is het de bedoeling deze verhalen voor te leggen aan een burgerraad van migrantenouders en ouders van kleur. We willen hun mening horen. Herkennen ze de verhalen? En belangrijker, welke oplossingen zien zij voor de problemen die beschreven worden?

Crul en Steinmetz zien zelf de oplossing in 'een derde partij die naar het conflict kijkt'. Iemand die probeert te bemiddelen tussen ouders en school, zodat ze weer nader tot elkaar kunnen komen. Dat is hard nodig, vindt Crul want de strijd tussen ouders en school is ongelijk. 'De school heeft uiteindelijk het laatste woord en bepaalt wat wordt besloten. Dat is ook wat veel ouders ons vertellen: ze voelen zich machteloos. Een onafhankelijke instantie kan ervoor zorgen dat ouders in een meer gelijkwaardige positie komen.'

Of discriminatie in het onderwijs een wijdverspreid probleem in de samenleving is, weet Crul niet. Daar is geen onderzoek naar gedaan. 'Maar uit de intensiteit van de verhalen lees ik dat het een enorme impact heeft op de mensen die het betreft. Dat moeten we serieus nemen.' ●

FOTO: REINIER GERRITSEN

CBS: Nederlanders met migratieachtergrond voelen zich vaker eenen

Uit onderzoek van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) blijkt dat 11 procent van de Nederlandse bevolking van 15 jaar of ouder zich 'sterk eenzaam' heeft gevoeld in 2023, hetzelfde percentage als in 2022. Opvallend is dat eenzaamheid vaker voorkomt bij mensen met een migratieachtergrond.

Volgens het CBS zijn er twee vormen van eenzaamheid: 'emotionele eenzaamheid', waarbij mensen gevoelens van leegte ervaren of het gevoel hebben dat ze anderen missen, en 'sociale eenzaamheid', waarbij men zich minder verbonden voelt met de mensen om zich heen. In 2023 voelde 11 procent van de Nederlandse bevolking van 15 jaar en ouder zich 'sterk eenzaam', hetzelfde percentage als in 2022.

Opvallend is dat migranten die

buiten Nederland zijn geboren zich vaker eenzaam voelen. Meer dan het dubbele (23,1 procent) van hen ervaart sterke eenzaamheid vergeleken met Nederlanders zonder migratieachtergrond (11,5 procent).

Hoewel sociale eenzaamheid bij Nederlanders met een migratieachtergrond (ouders buiten Europa geboren, zelf in Nederland geboren) zo'n 5 procentpunt lager ligt dan bij hun ouders, is deze nog steeds 5 procentpunt hoger dan bij Nederlanders zonder migratieachtergrond. ●

BEELD: PIXABAY

Onderzoek: illegale migratie naar Europa blijft al

De illegale migratie naar Europese landen is de afgelopen vijftien jaar gelijk gebleven. Dit blijkt uit een groot onderzoek van de organisatie *Measuring Irregular Migration and Related Policies (MIRREM)*, dat onlangs is verschenen.

In het onderzoek, betaald door de EU, wordt illegale migratie bekeken in twaalf EU-landen. Het aantal mensen dat niet rechtmatig in deze landen verbleef, is van 2008 tot 2023 vrijwel gelijk gebleven. In sommige landen nam het aantal wel toe, maar in Nederland nam het juist af, zo concluderen de onderzoekers. De cijfers over Nederland zijn gebaseerd op de periode 2008-2018, omdat er geen recente cijfers beschikbaar zijn. Tussen 2016 en 2023 woonden er in de twaalf EU-landen tussen de 2,6 en 3,2 miljoen illegale migranten. Dit is minder dan 1 procent

van de totale bevolking van deze landen, stelt het rapport, een percentage dat in deze periode stabiel bleef. Een illegale migrant is een persoon die geen wettelijke basis heeft voor zijn of haar verblijf in een land. Vluchtelingen waarvan de asielaanvraag in behandeling is, vallen hier niet onder.

In Nederland ging het in 2018 om tussen de 23.000 en 58.000 illegale migranten, wat tussen de 0,1 en 0,3 procent van de totale bevolking vertegenwoordigt. Vergeleken met 2008 is dit een afname; in dat jaar ging het om tussen de 62.000 en 131.000 illegale migranten,

VLUCHTELINGEN DIE VANUIT TURKIJE GRIEKENLAND PROBEREN TE BEREIKEN, MAART 2020. BEELD: YOUTUBE

ten, wat toen tussen de 0,5 en 0,8 procent van de totale bevolking was.

Ook in Finland, Griekenland, Ierland en Polen namen de aantallen af. In Duitsland, Oostenrijk en Spanje namen de aantallen juist toe.

Belang van cijfers

Er is veel discussie over illegale migratie in de EU, waarbij rechtse politici regelmatig wijzen op de risico's omdat de migranten vrijwel buiten beeld zijn. In Duitsland werd een maand geleden de grenscontrole geïntroduceerd in een poging om illegale migratie

Op deze pagina's brengt de Kanttekening nieuws in eenvoudig Nederlands, gevolgd door een interview met een nieuwe Nederlander. Zo willen we toegankelijk zijn voor mensen met een migratieachtergrond die de taal nog niet goed beheersen. •

zaam

jaren gelijk

tegen te gaan. Ook in ons land wil het kabinet met nieuwe regels mogelijk maken dat afgewezen migranten direct het land uit worden gezet.

Juist daarom is het van belang om de cijfers te onderzoeken, stellen de onderzoekers.

De Amsterdamse hoogleraar sociologie, Hein de Haas, meldde vorig jaar in zijn boek *Hoe migratie echt werkt* al dat de aantallen in Europa redelijk stabiel zijn gebleven. 'De meeste internationale migranten steken legaal — met een paspoort en visum in de hand — de grens over', aldus de wetenschapper. 'De uitvoerige mediaberichtgeving over illegale migratie blaast de ware omvang van dit verschijnsel dus geheel uit proporties.' •

Hoogopgeleide moslims overwegen steeds vaker emigratie

De angst voor buitenlanders in de politiek in Nederland steekt vooral hoogopgeleide en goed geïntegreerde moslims. Voor velen wordt emigreren, vooral naar Marokko, een steeds serieuzere optie, meldt *de Volkskrant*.

Als je je niet volledig aanpast, blijf je voor Nederlanders een vreemdeling', vertelt Mohammed, een docent, aan *de Volkskrant*. Hij heeft jarenlang geprobeerd zich aan te passen, maar zonder resultaat. Zijn vrouw, Yasmine, deelt zijn frustratie: 'Mensen kijken op me neer omdat ik een hoofddoek draag', zegt ze. 'We zijn het zat om in vernedering

te leven.'

Hoewel er geen harde cijfers zijn over het aantal moslims dat daadwerkelijk vertrekt of dit overweegt, is de onvrede onder de tweede en derde generatie — mensen die in Nederland zijn geboren en getogen — duidelijk. Schrijver Abdelkader Benali merkte eerder dit jaar op dat moslims vervreemden door de combinatie van buitenlandse conflicten zoals Gaza en de binnen-

landse retoriek van politici zoals Geert Wilders.

Borja Martinović, hoofddocent interdisciplinaire sociale wetenschappen aan de Universiteit Utrecht, noemt dit de integratieparadox. 'Hoger opgeleide en economisch beter geïntegreerde mensen met een migratieachtergrond voelen zich vaker uitgesloten en vervreemd dan lager opgeleiden', legt hij uit. Dit komt volgens hem doordat hogeropgeleiden zich meer bewust zijn van politieke ontwikkelingen en vaker te maken krijgen met discriminatie in voornamelijk witte omgevingen.' •

Turkije ontkent 'deportatiedeal' met Duitsland over afgewezen asielzoekers

Terwijl Duitsland met trots aankondigde dat er een deportatiedeal met Turkije is gesloten voor afgewezen asielzoekers, laat Ankara een andere visie horen. De Turkse regering ontkent het bestaan van een overeenkomst voor het terugsturen van Turkse staatsburgers, meldt nieuwsdienst AFP.

De Duitse minister van Binnenlandse Zaken Nancy Faeser presenteerde de deal op X als 'nog een bouwsteen voor het beperken van irreguliere immigratie' door 'sneller en effectievere terugkeer naar Turkije' mogelijk te maken. Maar de Duitsers lijken nu toch van een koude kermis thuis te komen.

Een woordvoerder van het Turkse ministerie van Buitenlandse Zaken ontkende vrijwel meteen de berichtgeving in Duitse media. 'Er is geen enkele praktijk met betrekking tot de massale deportatie van onze burgers goedgekeurd', aldus de woordvoerder. Er zouden tussen Turkije en Duitsland al maanden gesprekken plaatsvinden over

het terugsturen van afgewezen asielzoekers uit Turkije. Naar schatting zou het gaan om meer dan 13.000 mensen, en bij een mogelijke deal konden er wekelijks 500 Turkse staatsburgers uit Duitsland teruggevoerd worden met zogenoemde 'speciale vluchten.'

In ruil voor 'versnelde deportaties' zou de Duitse regering Turkse visumaanvragen sneller moeten verwerken. Ankara wil op de lange termijn nog steeds visumvrij reizen. Vermoedelijk is dit niet genoeg voor de Turkse regering en gaat de deal daarom niet door. •

DE DUITSE BONDSKANSLIER OLAF SCHOLZ. BEELD: SILAS STEIN/AFP

‘Je moet je hart openstellen voor

Elke maand gaat *De Kanttekening* in gesprek met vluchtelingen, statushouders en nieuwkomers in Nederland. Hoe zijn ze hier gekomen? En hoe hebben zij hun nieuwe leven in Nederland opgebouwd? Deze maand: Mostafa Elabbasy.

MOSTAFA ELABBASY.

● ANNE-ROSE HERMER

Van oorsprong komt Mostafa uit Egypte, maar hij waagde de overtocht naar Italië. Hij begon in dat land met werk als illegale afwasser en vertrok met een universitaire graad in de politieke wetenschappen.

Weg uit Egypte

In zijn autobiografie *Illegaal, op zoek naar een thuis*, vertelt Mostafa Elabbasy zijn verhaal. Je krijgt een kijkje in de keuken van het (corrupte) dagelijks leven in Egypte. Daarnaast gaat een groot deel van

het boek over zijn tijd als ‘illegale’ migrant in Italië. Ondanks alle ontberingen, zeker onderweg van Egypte naar Italië, zal hij nooit spijt krijgen van zijn vertrek.

‘Ik haat corruptie’, vertelt Mostafa. ‘Een van de vele redenen waarom ik Egypte wilde verlaten is de wijdvertakte corruptie. De bevolking is ingedeeld in een onzichtbaar klassenstelsel. Rijke mensen krijgen alles voor elkaar. Hoe gewoner je bent, hoe minder dat geldt.’

Met een Egyptisch paspoort kun je niet zomaar eventjes naar het buitenland. Naar de luchthaven gaan en een ticket naar bijvoorbeeld Amsterdam kopen is er niet bij. ‘In de jaren vijftig en zestig kon dat nog wel. Veel mensen verlieten Egypte onder het mom

van toerisme. Later waren er twee keuzes. Je kon voor 10.000 euro een toeristenvisum aanvragen. Dat was de prijs toen ik in 2008 vertrok. Die visa worden niet zomaar verstrekt. De overheid kijkt naar je situatie. Voor leden

uit een rijke familie, die bijna ieder jaar met vakantie gaan, is het makkelijker. Door hun gedrag bewijzen ze dat ze weer terugkeren. De tweede optie is dat je voor 5.000 euro een overtocht koopt op een ‘doodsschip’. Aan die reis kleven veel gevaren. In de praktijk brengen mensen dat geld vaak bij elkaar met hulp van hun familie.’

Mostafa was 23 jaar bij zijn definitieve vertrek uit Egypte. Hij had natuur- en scheikunde gestudeerd in Caïro, waar hij al met corruptie was geconfronteerd. In Egypte zijn er op de universiteit vaak weinig contacten tussen docenten en studenten. Een uitzondering hierop vormen de studenten die boeken verkopen die de docenten hebben geschreven en die voor opleidingen tot de verplichte literatuur behoren. Als dank hiervoor kunnen zij rekenen op uitstekende cijfers. ‘Maar er zijn ook studenten die hun hoge cijfers echt zelf hebben gehaald, hoor’, verzekert Mostafa.

Tijdens zijn studie kreeg Mostafa van iemand uit rijkere kringen een tijdelijke baan aangeboden. Bij de Rode Zee werden toeristendorpen gebouwd en daar waren extra arbeidskrachten nodig. ‘Ik wist niet wat me overkwam. Er was amper elektriciteit, geen televisie, geen stromend

‘Mostafa wilde zijn grote droom najagen: politieke wetenschappen studeren’

je nieuwe land'

water en we mochten het bouwterrein niet af, uit angst dat we vrouwelijke badgasten uit het Westen zouden lastigvallen. Wat me vooral trof, was dat niemand hiertegen in verzet kwam. Deze ervaring was voor mij een keerpunt, een eyeopener. Ik moest hier weg.'

Aan de overtocht naar Italië kleefden veel risico's. Mostafa was onderweg erg ziek en dacht dat zijn leven voorbij was, maar uiteindelijk liep het avontuur goed af. Zijn doel otleende hij aan een uitspraak van de schrijver Paulo Coelho: 'op zoek naar je persoonlijke succesverhaal'. Mostafa wilde zijn grote droom najagen: politieke wetenschappen studeren. 'Ik studeerde aan de Al Azhar Universiteit in Caïro. Daar bestond deze studie niet.'

Gemene restauranthouder

'Ik ben nooit illegaal in Nederland geweest', vervolgt Mostafa. 'In Italië is het iets makkelijker illegaal verblijven dan hier. Dat komt omdat zwart werken daar eenvoudiger is. Je komt dus in Italië sneller aan werk dan in Nederland. 'Illegale' migranten worden er bordenwasser, werken in keukens, zijn hovenier. Sommige mensen uit de Egyptische gemeenschap in Italië waren bereid om je aan een baan te helpen. Migrant onder elkaar zijn zo vriendelijk niet. Je ambitie kan je blootstellen aan vijandigheid. Je drive en vastberadenheid kunnen je in ernstige problemen brengen bij degenen die verandering willen tegenhouden.'

Wat Mostafa hiermee bedoelt, is dat je als 'illegaal' in Italië verblijvende migrant geen probleem hebt met andere migranten als je de ambitie hebt om voor altijd eenvoudig werk te blijven doen. Bovendien integreert een groot deel van de Egyptische gemeenschap in Italië volgens hem niet. Ze mengen amper met de Italiaanse bevolking en sturen hun kinderen naar school in Egypte.

Dat was voor Mostafa iets nieuws.

'Ik was pas 23 jaar en wist niet goed wat me te wachten stond. Als je ergens illegaal verblijft, ben je extra kwetsbaar. Dat had ik me niet gerealiseerd, totdat ik merkte hoe je vaak behandeld werd. Ik arriveerde in 2008. In 2009 brak de economische crisis uit. Net als veel andere Egyptenaren zonder verblijfsstatus, werkte ik in de horeca. Die branche kreeg het moeilijk omdat mensen bezuinigden op buiten de deur eten. Daarom werden de Egyptenaren vervangen door Bengalen die grotendeels hetzelfde werk deden.'

Om Italiaans te leren, wat Mostafa graag wilde, moest je een

ik uw taal en oefen ik uw beroep uit. Denkt u nu nog steeds dat ik een idioot ben?'

'Geweldig fietsland'

In 2009 veranderde de wet in Italië. Als je kon aantonen dat je drie jaar in Italië was, dan kon je legaal in het land blijven wonen. Natuurlijk moest je dan wel aan bepaalde voorwaarden voldoen en je werkgever moet een verklaring tekenen. Ondanks alles wat er was gebeurd, deed de restauranthouder dit. Zodra hij een status had, meldde Mostafa zich aan bij de universiteit om zijn droom waar te maken. 'Mijn diploma betekent niet alleen een academische pres-

woog Mostafa om naar Duitsland te gaan. Die plannen veranderden nadat hij een Nederlandse ontmoette – de liefde van zijn leven, vertelt hij. Daarom woont hij sinds vier jaar hier. Hij vindt Nederland een prettig land en vooral ook een geweldig fietsland, in tegenstelling tot Italië. Eén ding betreurt hij echter: 'Een deel van de migranten – niet allemaal – neemt de corruptie uit het land van herkomst mee naar het nieuwe land. Dat is jammer. Het valt me ook op dat veel migranten de politiek in Nederland totaal niet volgen. Ze weten amper wat er speelt. Zo wil ik niet leven. Ik heb er bewust voor gekozen om in een ander land opnieuw te beginnen. Dan moet ik me ook informeren over wat daar gebeurt. Omdat ik via Italië naar Nederland ben gekomen, krijg ik weinig hulp van de overheid. Ergens vind ik dat niet erg. Ik wil niet bij alles hulp ontvangen, zoals in Italië wel gebeurde. De slachtofferrol past niet bij mij.'

'De lelijke cafetaria'

Toen hij 32 was en nog woonde in Italië, kreeg Mostafa een depressie, die veroorzaakt was door medicijnen die hij gebruikte. Schrijven hielp hem om hier weer uit te komen: hij schreef meerdere boeken en korte verhalen. Onlangs verscheen, in eigen beheer, zijn autobiografie.

Een andere liefde van Mostafa, en van zijn Nederlandse geliefde, is koken. Momenteel werkt hij opnieuw in een restaurant en zijn wens is om ooit zelf een restaurant te hebben. 'Alleen moet ik daarvoor de samenleving nog iets beter leren kennen. Ik ben ook bezig mijn boeken, die ik in het Arabisch heb geschreven, te vertalen naar het Nederlands. Op dit moment ben ik *Bardi Bruti* aan het vertalen – wat vrij vertaald 'de lelijke cafetaria' betekent.' •

Illegaal, de autobiografie van Mostafa Elabbasy, is in eigen beheer uitgegeven en online te koop.

'Ik kwam tot de conclusie dat ik me niet meer thuis voel in Egypte'

verblijfsstatus hebben, maar nadat hij verteld had dat hij in Egypte aan de universiteit had gestudeerd, werd er een uitzondering voor hem gemaakt. Toen hij een tijdje in Italië was, werkte hij voor een restauranthouder die zich vaak ronduit gemeen gedroeg. De man riep in een vol restaurant naar hem dat hij een 'cretino' was. Omdat Mostafa Italiaans aan het leren was, mocht hij van zijn baas af en toe informeren wat bepaalde woorden betekenden. Zo leerde hij dat cretino zoiets betekent als 'idioot'. Toen Mostafa dat ontdekte, was voor hem de maat vol. Hij vertelde de restauranteigenaar waar het op stond: 'Ik heb in mijn eigen land scheikunde en natuurkunde gestudeerd en hoewel ik slechts twee jaar in uw land woon, spreek

tatie, maar is een getuigschrift van mijn zoektocht naar mezelf.'

Uit zijn boek blijkt dat hij tijdens zijn studietijd goed integreert in de Italiaanse samenleving. Hij gaat om met studenten van verschillende nationaliteiten. Iemands karakter is voor Mostafa belangrijker dan uit welk land iemand komt.

Op een dag ging Mostafa terug naar Egypte. Inmiddels had de januarirevolutie van 2011 plaatsgevonden. Het land was veranderd. Minder corrupt? 'Nee, het was juist veel erger', vertelt hij. 'Bovendien kwam ik tot de conclusie dat ik me niet meer thuis voel in Egypte. Sindsdien ben ik er nog verschillende malen geweest, maar ik ga niet ieder jaar terug.'

Na twaalf jaar in Italië over-

‘Veel Libanezen voelen zich nergens veilig’

Libanezen leven in angst sinds de bombardementen van Israël. ‘Mensen slapen op het strand, in hun auto of langs de weg.’

● FRÉDÉRIQUE SURSOCK

Bij de inwoners van Libanon heerst grote bezorgdheid over de huidige escalatie van het geweld, die onvermijdelijk zal leiden tot meer burgerslachtoffers en verdergaande verwoestingen in het land. Volgens de cijfers van het Libanese ministerie van Gezondheid is het dodental door de Israëlische aanvallen eind september opgelopen tot 1640 en zijn er ruim 8000 gewonden gevallen.

De Nederlandse Eveline (32), die al drie jaar in Beiroet woont om haar master te voltooien, verliet enkele dagen geleden haar overkroon: ‘Ik was al van plan om deze week naar Nederland te reizen voor de geboorte van mijn nichtje, maar toen de situatie zo snel begon te veranderen en vluchten werden geannuleerd, heb ik besloten om eerder te gaan.’

Klein land

De doelen van de aanvallen van het Israëlische leger bevinden zich voornamelijk in de overwegend sjiietische buitenwijken in het zuiden van Beiroet, evenals in het zuiden en oosten van Libanon. Toch is de oorlog voelbaar voor alle burgers in het kleine land dat slechts 10.452 km² groot is. Een bombardement is nooit ver weg. De ziekenhuizen zijn overweldigd door de plotselinge patiëntentoeename, alle scholen zijn gesloten en het merendeel van de commerciële vluchten is geannuleerd. Veel landen hebben hun burgers verzocht om zo snel mogelijk Libanon te verlaten nu er nog – weliswaar schaarse – commerciële vluchten zijn. Onlangs

nog viel er een bom op enkele honderden meters van het vliegveld.

Eveline woont naast een ziekenhuis in de wijk Hamra in Beiroet. Toen het nieuws over de exploderende piepers binnenkwam, zag ze de loeiende ambulances aan de lopende band langs haar woning rijden. Op de stoep zaten talloze gezinnen te wachten op nieuws van hun dierbaren. ‘Er

‘De Israëlische dreiging was al bijna een jaar voelbaar, met onder meer Israëlische F-35 straaljagers die opzettelijk boven Beiroet de geluidsbarrière doorbreken, en natuurlijk ook door de aanhoudende aanvallen in het zuiden van het land. De oom en neven van een vriendin zijn daarbij gedood. Het conflict voelde dus al langer dichtbij.’

‘Libanon blijft, ondanks alles, ons thuis’

worden plekken gebombardeerd die niet eerder in andere conflicten een Israëlisch doelwit waren. Met die wetenschap en na het aanschouwen van de gebeurtenissen in Gaza voelen veel Libanezen zich nergens meer veilig. Met mijn huis naast een belangrijk ziekenhuis heb ik me ook afgevraagd of dat niet een doelwit zou kunnen zijn. Ik ben daar ook door vrienden voor gewaarschuwd.’

Israëlische F-35 straaljagers

Ze vertelt hoe snel de sfeer omsloeg na de ontploffing van de piepers van de leden van Hezbollah op 17 september, waarbij ook burgerslachtoffers vielen. ‘De afgelopen anderhalve week kwam de situatie in een stroomversnelling, zegt ze.

Op 25 september zinspeelde de Israëlische legerleider Herzi Halevi op een grondoffensief in Libanon (inmiddels is dit begonnen, red.). Ondanks de angst kiezen veel Libanezen ervoor om in Libanon te blijven. Mensen slaan wel de basisvoorraden in bij de supermarkt, maar er heerst geen paniek. Er is door de overheid gecommuniceerd dat er genoeg eten en medicijnen zal zijn voor ongeveer drie maanden. Er wordt getankt, maar ook daar lijkt de paniek vooralsnog niet toe te slaan. Libanezen zijn wel wat gewend.

Ook de Libanese Ossama (74) blijft voorlopig in Libanon. Hij woont in de christelijke wijk Achrafieh en ziet de rookpluimen in het zuiden van Beiroet vanuit zijn raam. Hij heeft al vele oorlo-

gen meegemaakt en reageert relatief rustig: ‘Het is menselijk om bang te zijn. Het is onderdeel van ons overlevingsinstinct. En ik, net als veel andere mensen in Libanon, ben immuun geworden voor het woord ‘toekomst’. We hebben het omarmd als een dierbare drijfveer in ons dagelijks leven. Wanneer een vijandelijke grondinvasie een onvermijdelijke zekerheid wordt, zullen we ons door angst laten leiden om de veiligste weg te bewandelen. Wat betreft het verlaten van het land

ens meer veilig'

ROOK STIJGT OP NA EEN ISRAËLISCHE AANVAL OP DORPEN IN DE BUURT VAN DE ZUID-LIBANESE STAD TYRUS OP 29 SEPTEMBER 2024. BEELD: KAWNAT HAJU/AFP

‘Op social media zie ik veel wanhopige berichten’

geloof ik dat het zo’n persoonlijke, gewichtige en individuele beslissing is dat het moeilijk is te voorspellen of en wanneer deze zal worden genomen. In onze geschiedenis, in goede en slechte tijden, hebben mensen in Libanon altijd de drang gevoeld om groenere weiden over de hele wereld te zoeken. De Libanese diaspora over de hele wereld is daar een goed bewijs van. Maar Libanon blijft, ondanks alles, ons thuis.’

De Libanese Amanda (43), die

zelf op dit moment in het buitenland verblijft, beaamt dit: ‘Mijn vader en familieleden zijn op dit moment in Libanon, gelukkig gaat het goed met hen, maar de situatie is zorgwekkend. Mijn familieleden en vrienden zijn niet van plan om te vertrekken. Libanezen zijn het zat om als expats te moeten leven. Persoonlijk ben ik niet bang voor een grondinvasie, Israël wel. Daarom vielen ze eerst vanuit de lucht aan. Ze wilden Libanon en Hezbollah zoveel mogelijk verzwak-

ken voordat ze het land binnenvallen.'

Religieuze groepen

Libanon kent verschillende religieuze groeperingen. Iets meer dan de helft is moslim en ongeveer 35 procent christen. De belangrijkste groepen zijn maronitische katholieken, soennitische moslims en sjiiitische moslims. De meningen over de huidige situatie verschillen sterk onderling, afhankelijk van religie, achtergrond en sociale klasse. Hezbollah werd in 1982 opgericht als reactie op de Israëlische bezetting van het zuiden van Libanon en is met name populair onder het sjiiitische deel van de bevolking. Sommige Libanezen zien deze oorlog als een oorlog tussen Libanon en Israël, anderen als een oorlog tussen Hezbollah en Israël. 'Het is zo klaar als een klontje. Deze oorlog speelt zich af tussen twee partijen: de staat Israël en Hezbollah', zegt Ossama stellig.

Amanda bekijkt het anders: 'Ik zie dit als een oorlog tussen Israël en Libanon. De mensen die

'De VN-vluchtelingenorganisatie UNHCR gaf aan dat er in slechts enkele dagen al ruim 100.000 mensen de grens tussen Libanon en Syrië zijn overgevlucht om te ontkomen aan de Israëlische bombardementen.'

nu sterven zijn Libanezen. Ze sterven in Libanon; Israël bombardeert overal in Libanon. Mijn land wordt geraakt, en daarmee iedereen en alles waar ik van houd: mijn volk, mijn erfgoed en mijn cultuur.' Er zijn al meer dan 500.000 inwoners op de vlucht geslagen en dit cijfer groeit met de dag. De VN-vluchtelingenorganisatie UNHCR gaf aan dat er in slechts enkele dagen al ruim

100.000 mensen de grens tussen Libanon en Syrië zijn overgevlucht om te ontkomen aan de Israëlische bombardementen. Dat is opvallend, gezien de anderhalf miljoen Syrische vluchtelingen die zich juist in Libanon bevinden. Veel keuze hebben mensen niet: Libanon zit ingeklemd tussen Israël, Syrië en de zee. De files op de snelwegen zijn enorm. Mensen slapen op het

strand, in hun auto of langs de weg. Eveline zag de straten van Beiroet volstromen met vluchtelingen: 'Mijn wijk stroomde vol met mensen die uit het zuiden gevlucht waren. Mensen probeerden in hotels in te checken en tot 's avonds laat reden er volle auto's met hele gezinnen rond. Veel mensen brengen nachten door in de auto. Scholen worden ingericht als opvangplaatsen en op social media zie ik veel wanhopige berichten van mensen die op zoek zijn naar veilig onderdak voor familie en kennissen.'

Libanon als gijzelaar

In de media wordt de huidige situatie vergeleken met de oorlog van 2006. Deze oorlog zou erger zijn. Ossama kan zich niet vinden in dergelijke vergelijkingen: 'Voor veel Libanezen zoals ik, die de afgelopen zes decennia een reeks van zulke vreselijke conflicten hebben meegemaakt in ons land, zou het ondenkbaar zijn om ze te labelen als slechter, minder erg of beter. Elke oorlog, in haar eigen context en tijdperk, is lelijk. Het gaat niet om kwalitatieve of kwantitatieve evaluatie, of om het vergelijken van statistische tabellen van menselijke slachtoffers en van infrastructurele schade. Het leidt tot hetzelfde trieste verlies van levens, hetzelfde verdriet om geliefden, dezelfde wederopbouw van een verwoestende nasleep, dezelfde hernieuwing van hoop.'

Het is dus afwachten hoe deze oorlog zich ontwikkelt, volgens Ossama: 'De oorlog van 2006 ging grotendeels tussen twee landen: een binnenvallende en een andere die zich er volledig tegen verzette. De huidige oorlog is heel anders. Het gaat tussen een gewonde natie en een buitenlandse proxy-natie die een vredig Libanon als gijzelaar heeft genomen. De regels van betrokkenheid zijn dus totaal anders. Tot nu toe wordt deze oorlog vandaag de dag gevoerd op basis van chirurgische precisie.' ●

SLACHTOFFERS VAN EEN ISRAËLISCHE AANVAL WORDEN BEGRAVEN IN DE ZUIDELIJKE STAD SIDON OP 30 SEPTEMBER 2024. BEELD: MAHMOUD ZAYAT, AFP

ABDELKADER BENALI

Schrijver.

Opnieuw is er oorlog in Beiroet

Nu Libanon met voeten wordt getreden, gaan mijn gedachten terug naar de zomer van 2006, de laatste keer dat tanks het land binnentrokken. Ik was naar de stad gekomen om me bij mijn toenmalige partner te voegen, een kunstenaar die in haar films vrouwen en mannen vroeg naar hun definitie van liefde. Intieme verhalen over persoonlijk contact.

We zouden die maand nog vaak de definitie van liefde proberen te vinden. Om de Libanese gesprekken bij te benen, besloot ik in het 'Parijs van het Midden-Oosten' mijn Arabisch naar een hoger niveau te tillen. 'Volg dan Koranlessen bij een sjeikh', zei de vriendin, 'want dat deed Fairouz ook aan het begin van haar carrière om haar Arabische uitspraak perfect te krijgen'. Fairouz is een van de grote sterren van de Arabische wereld, haar muziek bereikt miljoenen en wie wil er niet spreken als Fairouz. Dus toog ik naar een kamertje waar een geestelijke ons, een groepje van vier man en vrouw, onderwees in de correcte uitspraak van het Koranisch Arabisch. Ik had daarvoor een speciale Koran aangeschaft waarin de uitspraak van de woorden wordt gemarkeerd met verschillende kleuren. Sommige medeklinkers

'De generatie van mijn vader is de generatie van de Arabische oorlogen'

worden langer aangehouden dan andere, andere letters worden juist weer helemaal ingeslikt. De mond is een klankkast waarin engelen vliegen.

De geestelijke kwam speciaal uit Damascus voor de lessen. Terwijl wij uit de Koran voorlezen, viel de goede man in slaap. Althans, daar leek het op want ik zag hem wegdommelen, de ogen sloten zich terwijl wij krampachtig probeerden de uitspraak goed te krijgen. Wanneer een van ons klaar was met reciteren dan opende hij zijn ogen en corrigeerde hij ons onverbiddelijk. Na een half uurtje was ik moe van het citeren en luisteren; het voelde alsof ik opnieuw

leerde lezen en misschien ben ik al mijn hele leven bezig om te leren lezen. Lees maar, er staat niet wat er staat.

De zomerdagen trokken als vlinders voorbij, tot die ene dag waarop Hezbollah aan de zuidgrens van Libanon een aantal Israëlische soldaten doodde en ontvoerde. De minister-president van Israël reageerde meteen erop met een ferme uitspraak: 'We houden heel Libanon verantwoordelijk.' Ik was aan het fitnesssen toen ik Ehud Olmert op Al Jazeera dreigend hoorde spreken; zijn gezicht kwam van alle schermen af. Ik tilde nog een halter op.

Bij het verlaten van de sport-

zaal was het effect waarneembaar. Mensen liepen geagiteerd; in de hoofden borrelde het van vluchtplannen want ze wisten dat met de dreiging de oorlog naar Beiroet ging komen. In de uren die volgden, stonden lange rijen voor de pinautomaat en de apotheek. Heb genoeg medicijnen en contant geld in huis! Families trokken de bergen in.

Die avond at ik met haar een Indiase rijstmaaltijd. We kuierden terug over de Corniche; de lucht was warm en zwoel. Ik ontving op mijn Nokia-telefoon een tekstberichtje van mijn zus waarin ze me de woorden van mijn vader overbracht. Hij spoorde me aan zo snel mogelijk Beiroet te verlaten want er ging oorlog komen; vanaf de bank in Rotterdam had hij de kriebels gekregen. De generatie van mijn vader is de generatie van de Arabische oorlogen. Ik vertaalde het bericht voor haar, en vroeg of mijn vader gelijk zou krijgen waarop ze zei: 'Perhaps.'

We namen afscheid van elkaar. Ik trok me terug in mijn muizenhol, waarvoor ik 500 dollar per maand betaalde.

Die nacht werd ik wakker geschrikt door het geluid van een F-16, een indringend, gekweld geluid. Er waren knallen. Ik zette de televisie aan en zag een jongen in een bebloed shirt. De oorlog was gekomen. 'For sure'. •

Waarom werden vijftien Turkse m

Turkije is in de ban van de arrestatie van vijftien meisjes. 'Ze zijn opgepakt om hun ouders achter de tralies te krijgen', denkt de Turkse politicus Ömer Faruk Gergerlioglu.

● TAYFUN BALCIK

Vijftien Turkse pubermeisjes werden eind september uit hun bed gelicht. Ze werden gearresteerd en moesten getuigen tegen hun ouders, die worden geassocieerd met de Gülenbeweging. In de rechtszaal nam het pro-Koerdische parlementslid Ömer Faruk Gergerlioglu (DEM), als een van de weinige bekende hoogwaardigheidsbekleders, het voor hen op. De Turkse rechter was niet geamuseerd – vanwege zijn activiteiten op sociale media – en liet hem verwijderen.

ÖMER FARUK GERGERLIOGLU VERLAAT DE RECHTZAAL. BEELD: X

Wat is er aan de hand in Turkije? Terwijl op straat commentatoren worden neergeschoten door de voetbalmaffia, lijkt de Turkse staat het gemunt te hebben op pubermeisjes die worden verdacht van 'Gülenistische bijeenkomsten'. De pro-Koerdische Dem-parlementariër, die het voor de meisjes opneemt op sociale media en in de rechtszaal, geeft uitleg.

In Turkije is het geen geheim dat de gülenisten worden

vervolgd. Waarom is deze zaak zo bijzonder?

'We hebben het over meisjes tussen de 13 en 17 jaar. Ze worden 's ochtends op gewelddadige en beledigende wijze gearresteerd. Sommige zusjes werden in aparte auto's gezet en naar het politiebureau gebracht. Eerst werd gezegd dat het slechts om informatie ging, maar al snel werd duidelijk dat ze regelrecht werden gearresteerd. Bovendien kregen ze 16 uur lang geen water of eten. Ze mochten niet met hun familie praten, en bij de getuigenverklaringen was er geen kinderpsycholoog aanwezig. Deze hardhandige aanpak tegenover kinderen maakt deze zaak zo bijzonder.'

Waarom is het oppakken van deze meisjes 'onrechtvaardig', zoals u zegt?

'In de rechtszaal werd al snel duidelijk dat het niet ging om wat deze meisjes hebben gedaan, maar dat ze zijn opgepakt om hun ouders achter de tralies te krijgen. De getuigenverklaringen betroffen allemaal beschuldigingen tegen hun ouders. Er zijn ook geen rechtszaken tegen de meisjes geopend. Het gaat om hun ouders, en de meisjes worden erbij gesleept.'

'Criminelen lopen vrij rond of worden heel snel vrijgelaten. Ze schieten elkaar op klaarlichte dag dood op straat. En dan keert de staat zich tegen het volk, dat probeert een bestaan op te bouwen'

Hoe dan?

'De meest basale activiteiten worden tegen de meisjes gebruikt. Bijvoorbeeld: met vrienden bij elkaar komen, naar het winkelcentrum gaan, huiswerk maken, gezamenlijk huiswerk doen, praten met een onderwijscoach, privélessen volgen. Eigenlijk worden gewone dingen die elke scholier dagelijks doet bij deze meisjes afgeschilderd als terroristische activiteiten, terwijl het duidelijk is dat dit niet zo is.'

En de ouders?

'Die worden door de aanklager beschuldigd van het organiseren van privélessen (door leraren en coaches die met de Gülenbeweging worden geassocieerd, red.) voor hun kinderen. In werkelijkheid draait het om een disciplineringsoperatie door de staat. Er wordt een boodschap afgegeven en angst gezaaid. Tegen deze groepen wordt gezegd: als jullie dingen doen die wij niet fijn vinden, zorgen we ervoor dat jullie leven moeilijk wordt.'

De rechter werd ook ongemakkelijk door uw activiteiten in de zaal en heeft u laten verwijderen. Op welke gronden heeft hij dat gedaan?

'Ja, hij stoorde zich enorm aan onze invloedrijke kritiek. Daardoor schoot hij zichzelf in de

voet, want nu is er enige bekendheid over deze zaak. Als volksvertegenwoordiger was ik er alleen maar bij. En toen ik begon te delen wat ik allemaal hoorde in de rechtszaal, kon hij het niet meer verdragen. Hij zei letterlijk: toen ik naar huis ging, zag ik je posts op sociale media, en daarom verwijder ik je nu uit de zaal. Dit heeft totaal geen rechtsgrond. Ik bleef gewoon zitten, ook toen de politie kwam. Pas toen hij pauzeerde, ben ik zelf vertrokken.'

U zou de orde in de rechtszaal hebben verstoord.

'Nee, dat is niet het geval. Zijn onrechtmatige orde werd verstoord door onze rechtmatige activiteiten. Gelukkig hebben we die orde kunnen verstoren, want wat ze doen heeft niets met recht te maken, en wij hebben dat ontmaskerd. Dat was wat hem dwars zat. Hij was, voordat hij tot rechter werd benoemd, ook een militante AKP-advocaat uit Basaksehir. Uit het niets werd hij tot rechter benoemd en speelde een cruciale rol bij kritieke zaken in de afgelopen jaren. Dezelfde militante houding neemt hij nu ook tegen ons aan, maar hij is er nu zelf onder bezweken. We hebben een klacht ingediend, en zelfs binnen de gerechtelijke wereld was er verbazing over deze onrechtmatige zaak.'

Meisjes opgepakt?

Dus terwijl veel corrupte lieden worden vrijgesproken, worden jonge meisjes voor terrorist uitgemaakt?.

'Ja, het is echt schandalig. Criminelen lopen vrij rond of worden heel snel vrijgelaten. Ze schieten elkaar op klaarlichte dag dood op straat. En dan keert de staat zich tegen het volk, dat probeert een bestaan op te bouwen. Ze worden van terrorisme beschuldigd. In de rechtszaal zaten ook oude en zieke tantes, arme dochters en studenten. Wat voor terroristen zouden dit zijn? Ze hebben geen wapens of iets dergelijks. Hoe kunnen ze de staat omverwerpen? De rechter bleef deze beschuldigende vragen herhalen, en zij antwoordden steeds: nee, dat was nooit onze bedoeling, we hebben er zelfs nooit aan gedacht. Toch worden ze steeds als terroristen neergezet. Dit is onacceptabel.'

Wat zegt dit over de rechtsstaat in Turkije?

'Die is in zeer slechte staat. Elke dag groeit het wantrouwen in het rechtssysteem. Niemand gelooft nog dat er recht wordt gesproken in de rechtszaal. Dat rechters voor grote sommen geld zijn omgekocht, is het gesprek van de dag. Daarom ontstaat er een rechteloze situatie in Turkije, waar mensen zelfs hun heil zoeken bij de maffia.

De rechters doen wat de staatsideologie en de politieke machthebbers van hen verlangen, alsof ze pionnen zijn. Het lijkt alsof de politieke discussie wordt voortgezet in de rechtszaal, maar dan met serieuze, vrijheidsberovende consequenties voor de slachtoffers.

EEN VAN DE MEISJES DIE IS OPGEPAKT DOOR DE TURKSE AUTORITEITEN. BEELD: X

'Dat rechters voor grote sommen geld zijn omgekocht, is het gesprek van de dag'

OPGEPAKTE MEISJES IN DE RECHTZAAL. HUN GEZICHTEN ZIJN ONHERKENBAAR GEMAAKT. BEELD: TR724

Alle grondrechten worden aan de laars gelapt in Turkije.'

Verwachten jullie nog iets van Europa in deze zaak? Zijn er überhaupt nog waarnemers, journalisten of ngo's uit Europa die dit soort zaken volgen?

'Ik was twee dagen aanwezig en zag maar één vertegenwoordiger van een Europese instelling. De politiek en media zijn niet geïnteresseerd. Steun komt vooral

van mensen die hun baan zijn kwijtgeraakt en buiten de maatschappij zijn gezet. De rechters zien dat als ondermijnende solidariteit. De ouders zitten al vijf maanden vast en hebben veel meegemaakt. Sommigen zijn vrijgelaten, maar anderen, waaronder zieke tantes, zitten nog steeds vast. Dat ze nu ook de kinderen aanpakken, is een grote klap voor deze groep mensen. De rechteloosheid is enorm.' •

‘Ibn Khaldoun krijgt niet de waarde

IBN KHALDOUN. BEELD: PIXABAY

Oktober was de maand van de geschiedenis. *De Kanttekening* stond stil bij Ibn Khaldoun (1332-1406), de eminente middeleeuwse islamitische geschiedschrijver en filosoof. Wie was hij? En waarom is hij nog steeds actueel?

● EWOUT KLEI

Zijn volledige naam is Abd ar-Rahman ibn Mohammad ibn Khaldoun. De Noord-Afrikaanse Amazigh-geleerde hield zich bezig met onderwerpen die wij tegenwoordig rekenen onder economie, politicologie en sociologie. Daarnaast was hij ook diplomaat

en een islamitisch rechtsgeleerde. Maar bovenal was Ibn Khaldoun een geschiedfilosoof of geschied-theoreticus, die probeerde het verleden te verklaren, in plaats van alleen maar anekdotes te vertellen.

Ibn Khaldoun werkte jarenlang aan zijn magnum opus *Kitab al-Ibar*, het *Boek der voorbeelden*. Hierin beschreef en analyseerde

hij de geschiedenis van de Amazigh-dynastieën in Noord-Afrika en de rest van de islamitische wereld. Maar het is vooral de inleiding van dit werk waardoor Ibn Khaldoun beroemd is geworden. In *Al-Muqaddima*, Arabisch voor prolegomena of inleiding, onderzocht hij hoe betrouwbare historische kennis tot stand komt, het

dering die hij verdient'

'Ibn Khaldoun durfde wat bijna niemand voor hem durfde'

verschil tussen nomadische en stedelijke samenlevingen en de redenen waarom beschavingen opkomen en ten onder gaan. Ofschoon *Al-Muqaddima* bedoeld was als inleiding is het werk een eigen leven gaan leiden en het werk in meerdere talen vertaald.

Toch is deze vernieuwende historicus in Nederland nagenoeg onbekend, ook onder collega-historici. De Groningse hoogleraar Frank Ankersmit, nu met emeritaat, besteedde in zijn colleges geschiedfilosofie geen aandacht aan zijn Noord-Afrikaanse voorganger. Opmerkelijk, want niemand minder dan de invloedrijke historicus Arnold Toynbee noemde *Al-Muqaddima* in zijn wereldgeschiedenis *A study of history* (1935) 'het meest indrukwekkende werk in zijn genre ooit geschreven door enige geest in enigerlei tijd en op enigerlei plaats.'

Er zijn weinig Nederlandstalige boeken over Ibn Khaldoun. In 2008 verscheen een Nederlandse vertaling van *Al-Muqaddima*, die echter onvolledig is. De ingewikkeldste passages, die voor de hedendaagse lezer moeilijker te begrijpen zijn, zijn uit deze vertaling gelaten. Tegelijkertijd met deze vertaling verscheen de bundel *Ibn Khaldoun en zijn wereld*, met essays over aspecten van zijn werk. Heel interessant allemaal, maar ze bieden geen diepgaande integrale analyse van zijn werk. Dat doet ook het beste Nederlandstalige boek over

Ibn Khaldoun niet, Mark Blaisses beknopte biografie *Tussen de ruïnes* (2021).

Blaisse heeft een zwak voor ondergesneeuwde intellectuelen, vertelt hij aan de telefoon. Zijn boek *Het orakel van Napels* (2018) ging over de achttiende-eeuwse Italiaanse geschiedfilosoof Giambattista Vico, die best veel invloed heeft uitgeoefend op Hegel en Marx maar hiervoor nooit de credits heeft gekregen. 'Ibn Khaldoun krijgt ook niet de waardering die hij verdient', zegt Blaisse. 'Maar wat hij deed was, helemaal in die tijd, gewaagd. Ibn Khaldoun durfde wat bijna niemand voor hem durfde te doen: de context in kaart brengen, verbanden leggen tussen de feiten. Dat hoorde toentertijd niet bij het takenpakket van de historicus. Die mocht alleen de feiten noemen. Conservatieve moslims geloofden dat het mensen niet was toegestaan om patronen in de geschiedenis aan te wijzen. Dat was aan God. En de opvatting van Ibn Khaldoun dat de mens een vrije wil had en invloed op de loop van de geschiedenis was helemaal vloeken in de kerk, of in dit geval de moskee.'

Patronen in de geschiedenis

Om niet te veel uit de pas te lopen deed Ibn Khaldoun zich traditioneler voor dan dat hij was, aldus Blaisse. 'Hij formuleerde het expres voorzichtig. Maar zijn bevindingen waren revolutionair.

Hij zag patronen in de geschiedenis. Als een heerser dit doet of dat, dan gebeurt er dit of dat, wist Ibn Khaldoun. Die manier van kijken is voor ons volkomen logisch, maar was toentertijd iets nieuws. De fundamentalisten van toen vonden hem daarom een gevaarlijke denker. Maar ook Ibn Khaldoun zelf worstelde hiermee, zo blijkt uit zijn autobiografie. 'Dit kan toch niet waar zijn, wat ik ontdek?' Hij lijkt in dat opzicht op Charles Darwin, die in de maag zat met zijn evolutietheorie.'

'Wat hem bijzonder maakt is dat hij met zijn *Al-Muqaddima* een voorloper lijkt te zijn van sociale wetenschappers', zegt filosoof Michiel Leezenberg, die over de Noord-Afrikaanse geleerde een uitgebreid hoofdstuk schreef in zijn boek *Islamitische filosofie*. 'Ibn Khaldoun lijkt de wetten van de sociologie te onderzoeken, een kleine 500 jaar voordat Auguste Comte, Karl Marx, Emile Durk-

probeert dit in zijn werk te onder-
vangen. Hij begint *Al-Muqaddima* met het probleem van de verificatie in de geschiedwetenschap. Hoe weet je of een bepaalde historische bron betrouwbaar is? De traditionele islamitische geschiedschrijving had daar een eenvoudig antwoord op. Een bron is betrouwbaar, als je weet dat het van een betrouwbare bron komt, iemand met gezag. Maar als bewijs voor de geschiedwetenschap is dat te zwak, vindt Ibn Khaldoun. Als voorbeeld noemt hij de 60.000 Israëlitische strijders die Mozes onder de wapenen zou hebben, volgens de Bijbel. Vroege islamitische historici namen dit getal zonder meer over, maar volgens Ibn Khaldoun is het onmogelijk om zo'n groot leger aan te voeren en van voedsel te voorzien. In *Al-Muqaddima* introduceert hij daarom een hulpwetenschap voor de geschiedschrijving, de wetenschap van de samenleving. Daarin zoekt hij naar algemene wetten, die helpen om

'Hoe weet je of een bepaalde historische bron betrouwbaar is?'

heim en Max Weber dat doen.'

Sociologie als wetenschap is pas laat ontstaan, legt Leezenberg uit. 'Dat komt omdat de Griekse filosoof Aristoteles geschiedenis geen wetenschap vond. Echte wetenschap gaat volgens Aristoteles over algemene patronen en wetten, denk aan de natuurkunde bijvoorbeeld. Geschiedenis daarentegen gaat slechts over individuele gebeurtenissen. Ibn Khaldoun

individuele uitspraken te toetsen.'

Voorloper van Karl Marx

De geschiedenisopvatting van Ibn Khaldoun is cyclisch. Beschavingen komen op, bloeien en gaan daarna onvermijdelijk ten onder. Hij verklaart dit met het begrip '*asabiyah*', wat je kunt vertalen als gemeenschapszin, groepsolidariteit of wij-gevoel. In nomadische gemeenschappen is de *asabiyah*

sterk. Daarom konden de Arabieren in de zevende eeuw onder leiding van de vier rechtgeleide kaliefen in korte tijd zo'n enorm wereldrijk veroveren. Maar als de nieuwe machthebbers eenmaal in de stad leven en op de troon zitten worden ze decadent. De asabiyah verzwakt, met als gevolg dat een nieuwe groep de macht overneemt, de Turken, de Mongolen, anderen. Leezenberg: 'Ibn Khaldoun is niet de eerste die een cyclische geschiedopvatting propageert, maar hij onderbouwt zijn betoog heel gedetailleerd. Hij kijkt goed naar hoe een samenleving eruit ziet en werkt, ook naar de economie. Sommigen zien hem daarom als een voorloper van Karl Marx. Anderen – waaronder de Amerikaanse oud-president Ronald Reagan – geloven dat Ibn Khaldoun neoliberale opvattingen

verkondigde. Je kunt met Ibn Khaldoun dus alle kanten op. Maar het feit dat hij het toen al over deze onderwerpen schreef maakt hem fascinerend.'

Ibn Khaldoun gold in zijn eigen tijd als intellectuele superster, maar zijn vernieuwende geschiedmethode kreeg in de islamitische wereld weinig navolging. Er kwam geen Arabische Annales-school, die de geschiedenis beschreef tegen de achtergrond van sociale, economische en geografische factoren. Alleen Ottomaanse historici, honderden jaren later, vonden zijn ideeën wel interessant, omdat zijn analyse over de opgang en ondergang van beschavingen misschien interessante lessen zou bevatten voor het Ottomaanse Rijk. Pas medio negentiende eeuw kwam er echt aandacht voor Khaldoun, toen hij werd ontdekt door de Franse

kolonisatoren, die hem als een moderne socioloog zagen, iemand die zijn tijd ver vooruit was.

Marokkaans-Nederlandse studenten

Maar hoe modern is Ibn Khaldoun, naar de maatstaven van nu? En is hij niet heel deterministisch? Hedendaagse historici vinden geschiedfilosofische ideeën van Hegel, Marx en Toynbee uiteraard heel interessant, maar zien deze niet langer als een model van hoe je goed geschiedenis bedrijven moet.

'We moeten zijn ideeën niet in deze termen beschrijven', antwoordt Blaisse. 'Deterministisch is een modern woord, dat Khaldoun niet kon plaatsen.'

'De begrippen die Khaldoun hanteerde zijn niet ondubbelzinnig', zegt Leezenberg. 'Hij zegt op

verschillende momenten verschillende dingen. De 'wetenschap van de samenleving' in *Al-Muqaddima* is daardoor toch geen harde wetenschap. Maar tegelijkertijd schrijft Khaldoun wel heel toegankelijk. En daardoor heeft hij het grote publiek bereikt. Hij is nu heel populair onder Marokkaans-Nederlandse studenten bijvoorbeeld, wat ook met zijn Noord-Afrikaanse achtergrond te maken heeft. Maar hij is als geschiedschrijver en theoreticus voor grotere groepen interessant. Wat we nu nodig hebben zijn goede en volledige Nederlandse vertalingen van zijn werk: *Al-Muqaddima* natuurlijk, maar ook *Kitab al-Ibar* en zijn autobiografie. En verder dat goede Engelstalige en Franstalige literatuur over hem in het Nederlands wordt vertaald. Want we kunnen veel van hem leren.' ●

IBN KHALDOUN BEELD: PIXABAY

Biografie

Abd ar-Rahman ibn Mohammad ibn Khaldoun werd geboren in 1332 in Tunis. Hij werkte als adviseur, diplomaat en rechtsgeleerde voor diverse sultans. Hij studeerde daarnaast veel en had een grote kennis van de diverse Amazigh-stammen, die hij regelmatig bezocht tijdens zijn diplomatieke missies.

Zijn laatste werkgever was de sultan van Egypte. In 1400 onderhandelde Ibn Khaldoun namens de sultan met de beruchte Turks-Mongoolse vorst Timur Lenk, die de Syrische stad Damascus belegerde. Ibn Khaldoun had grote bewondering voor Timur, omdat de asabiyah in zijn leger sterk was. Hij hoopte dat de vorst voor een nieuwe gouden eeuw zou uitbreken. De vorst had op zijn beurt grote waardering voor de Noord-Afrikaanse geleerde en overlaadde hem met geschenken. Ondertussen plunderen zijn soldaten Damascus, nadat de stad zich had overgegeven.

Machiavelli

De waardering van Ibn Khaldoun voor Timur Lenk doet erg denken aan manier waarop de Italiaanse diplomaat en politiek filosoof Niccolò Machiavelli (1469-1527) de gewetenloze hertog Cesare Borgia beschreef in zijn boek *Il Principe* (De vorst). Machiavelli zag Borgia als dé belichaming van *virtù*, mannelijkheid, viriliteit en kracht. Hij hoopte dat de hertog Italië zou verenigen en de buitenlandse troepen in het land zou verjagen.

ergosana

Medisch Adviesbureau

www.ergosana.nl - i.sevinc@ergosana.nl

Rijbewijskeuring
B,C,D, (E) groot
rijbewijs

Medische Keuring
Levensverzekering

Verzuim &
Re-integratie

Vaccinatiezorg
particulier /
Bedrijven

Shantie Singh brengt de verhalen v

Waar ze maar kan, vertelt Shantie Singh de verhalen van vrouwen uit de Hindostaanse migratiegeschiedenis, omdat die volgens haar ontbreken in de Nederlandse geschiedenisboeken. Op 27 september stond ze met de voorstelling *Her (s)stories* in Theater Zuidplein in Rotterdam.

● MAJORIE VAN LEIJEN

De 's' staat tussen haakjes, want *torie* is Surinaams voor verhaal, en Suriname is belangrijk in de migratiegeschiedenis van de Nederlandse Hindostanen. Nadat de slavernij was afgeschaft, was er behoefte aan nieuwe arbeiders, die werden geworven in Brits-Indië. 'De slavernij was dan mis-schien afgeschaft, maar ging in een andere vorm verder', vertelt Shantie Singh.

De voorstelling is een ode aan de vrouwen uit deze migratiegeschiedenis, en wordt gebracht door middel van dans, zang, beeld en gesproken woord. In twee uur tijd neemt Singh je mee op de reis van India, via Suriname, naar het Nederland van nu, waar je de vrouwen ontmoet die deze werelden samenbrengen.

In 1873 vertrok de eerste boot met 'kantraki's', zoals de contractarbeiders genoemd worden. Er zouden nog 63 boten volgen. Op een van die boten zat Adjie Obradjie, toen nog een kind. Zij was de overgrootmoeder van Tanja Jadnanansing, een van de vertellers in de voorstelling, die in het dagelijks leven voorzitter is van stadsdeel Amsterdam Zuid. 'Ze zat op het schip, kwetsbaar voor de vele gevaren als een van de weinige meisjes, drie maanden lang. Maar ze was zo moedig', vertelt Jadnanansing.

Voordat Singh in haar leven kwam, kende ze haar grootmoeder niet. 'Ik vroeg haar iets te vertellen over haar voorgeschiedenis. Toen is ze dat gaan uitzoeken en op deze manier leerde ze 'Adjie' kennen', vertelt Singh. Dit was voor Jadnanansing een belangrijke ontdekking. Dagelijks voelt ze zich gesteund door de moed van haar overgrootmoeder, bijvoorbeeld wanneer ze als enige vrouw in een vergaderzaal zit, vertelt ze op het podium.

'Ik wil de geschiedenis corrigeren'

Het is Singh's missie om de migratiegeschiedenis van de Hindoestanen onderdeel te maken van het collectieve historisch besef. Of zoals ze het zelf verwoordt: 'Ik wil de geschiedenis corrigeren.' 'Met de afschaffing van de slavernij werd geen punt gezet, maar een komma. Er is nu veel aandacht voor het slavernij-verleden, er zijn excuses aangeboden, maar ik hoop dat we als samenleving ook toekomen aan wat er daarna is gebeurd, het verhaal na de komma', vertelt ze aan de telefoon.

Volgens Singh is dat verhaal lang niet bij iedereen bekend. Ze krijgt vaak de vraag: 'Waar kom je vandaan?' gevolgd door: 'Maar waar kom je dan echt vandaan?' 'Als ik dan antwoord dat ik uit Almelo kom, mijn ouders uit Suriname, en mijn overgrootouders uit Indië, roept dat regelmatig vraagtekens op. Kijk, we zijn echt niet vorig jaar gemigreerd. Maar deze verhalen ontbreken in de geschiedenisboeken, en daardoor weten mensen het niet. Daar hebben we als samenleving nog werk te doen.'

Vrij opgevoed

Singh's focus op de vrouwen in deze geschiedenis is een bewuste keuze, legt ze uit. 'Deze geschiedenis is sowieso niet goed zichtbaar, en vrouwen waren hierin in de minderheid. Hun verhalen zijn nog minder gehoord.' Haar interesse in vrouwenemancipatie bestond echter al langer. 'Dit had ik al als kind. Ik kon er gewoon niet over uit dat de wereld zo scheef kon zijn als je toevallig geboren bent als vrouw. Gelukkig ben ik zelf heel vrij opgevoed, maar mijn leeftijdsgenoten kregen iets anders mee. Dat raakte enorm aan mijn gevoel voor rechtvaardigheid', vertelt ze.

In haar voorstelling komen vrouwenemancipatie en koloniale geschiedschrijving samen. Het leven van de *kantraki's* was zwaar, laat staan voor de schaarse vrouwen die hier opeens een nieuw leven moesten opbouwen. Uitbuiting was aan de orde van de dag, vertelt Singh het publiek. De omstandigheden waren allesbehalve ideaal. Een vrouw die zich hiertegen verzette, was Tetary. Zij werd echter vermoord, en haar naam verdween uit de geschiedenis, maar het gezelschap wil dat veranderen. 'Nu we weten wat haar is overkomen, zullen we haar verhaal vertellen. We zullen haar vieren', zegt zangeres Angel Aruna, die het publiek trakteert op Hindostaanse liederen.

'Het verhaal van Tetary spreekt me erg aan', zegt Singh. 'Het toont aan dat de slavernij in die tijd nog helemaal niet verdwenen was. Er waren protesten tegen de koloniale heersers, en Tetary was de enige vrouw die in onze zoektocht naar voren kwam als deelnemer. Maar er waren natuurlijk ook stille heldinnen en stoere moeders die het fundament legden voor ons, zodat wij

ANGEL ARUNA EN RUBAINA BHIKHIE TIJDENS DE VOORSTELLING *HER (S)STORIES*. BEELD: MAJORIE VAN LEIJEN

an Hindostaanse vrouwen tot leven

hier in volle glorie op het podium kunnen staan.’

Veranderingen in Suriname

Hoewel de vrouwen hard moesten werken in Suriname, waren er ook positieve ontwikkelingen. Waar in India een traditionele rolverdeling gold, waarbij gescheiden vrouwen en weduwen weinig rechten hadden, was dat in Suriname niet het geval. ‘De vrouwen werden feministischer, kregen meer ruimte om hun stem te laten horen. Ze gingen hun vrouwzijn op waarde schatten en beseften dat ze een machtspositie hadden, aangezien er schaarste was en ze iets hadden dat mannen wilden. Sommigen hadden meerdere relaties’, vertelt Singh.

Maar dit veranderde weer. Naarmate de groep groter werd, kwam ook het collectieve denken terug, wat leidde tot nieuwe hokjes waar je misschien niet in paste. De eer van de vrouw werd weer belangrijk, een ander thema dat Singh na aan het hart ligt. Hoewel we nu ruim een eeuw verder zijn, blijft de eer van de vrouw een punt van discussie binnen de Hindostaanse gemeenschap, en Singh heeft hier veel over te zeg-

DE VOORSTELLING HER(S)TORIES.

‘Om vooruit te komen, moet je achterom durven kijken’

door muzikale optredens, waarbij vooral Rubaina ‘Rubi Love’ Bhikhie opvalt. De dichteres, met een achtergrond in hiphop, stelt met scherpe teksten de migratiegeschiedenis aan de kaak. Ook professionele danseres Indu Panday weet het publiek te boeien met haar Indiase dans. ‘Is het niet leuk dat we nog steeds op hetzelfde ritme dansen als in India?’ merkt Singh op.

Uiteindelijk neemt ze het publiek mee naar het laatste stuk migratie. Toen Suriname in 1975 onafhankelijk werd, vertrokken veel Hindoestanen naar Nederland. Veel van de moeders waarover de artiesten op het podium vertellen, wonen nu hier, hoewel ze in Suriname geboren zijn. Deze verhalen zijn makkelijker te vinden, maar daarom niet minder belangrijk om te vertellen, aldus Singh. ‘In Suriname keken vrouwen niet achterom. Maar om vooruit te komen, moet je ach-

terom durven kijken’, zegt ze tegen het publiek.

Indiase namen

Daarnaast roept ze de Hindostaanse gemeenschap op om hun eigen geschiedenis te leren kennen, Indiase namen in ere te houden en vooral trots te zijn op hun afkomst. ‘Laatst kwam een jonge vrouw na de voorstelling naar me toe. Ze wist nu waar ze vandaan kwam en was daar trots op. Dat ontroerde me enorm.’

Op 16 november presenteert het gezelschap de voorstelling opnieuw in Theater aan het Spui, in Den Haag. Waarom ze na twee shows en drie boeken nog steeds niet uitverteld is? ‘Misschien gaat het niet om het vertellen, maar om wie er luistert. Veel van deze verhalen mochten niet gehoord worden, maar ze werden meege dragen over zeven generaties heen, tot er zich een luisterend oor voordeed.’ ●

SHANTIE SINGH VERTELT OVER DE LEVENS VAN GEMIGREERDE HINDOSTAANSE VROUWEN. BEELD: MAJORIE VAN LEIJEN

gen. ‘Zou het niet fijn zijn om die hokjes gewoon te vergeten? Om niet te denken “wat zullen de mensen denken,” maar “wat zullen de mensen genieten van mijn eigenheid?” is haar voorstel.

Maatschappelijke kwesties zoals deze worden afgewisseld

‘De islamitische geschiedenis van

EEN HALVEMAANVORMIGE GEUZENMEDAILLE UIT 1570, TEN TIJDE VAN DE NEDERLANDSE OPSTAND. (BEELD: ABDULHAQ COMPIER)

Willem van Oranje wilde ruim vier eeuwen al meer vrijheid voor verschillende geloven in Nederland. Het multireligieuze Ottomaanse Rijk diende daarbij als inspiratie, stelt bekeerling Abdulhaq Compier. We mogen meer oog hebben voor de positieve invloeden van de islam op de Europese geschiedenis, vindt hij.

● TAYFUN BALCIK

Abdulhaq Compier (49) is psychiater in Almere. Op zijn zesentwintigste is hij moslim geworden. Hij is actief voor de islamitische Ahmaddiyage-meenschap en heeft zich sinds zijn bekering verdiept in de historische relaties van Nederland met de islamitische wereld. Hij publiceerde er onder meer over bij de universiteit van Cambridge.

Naar aanleiding van 450 jaar Leidens Ontzet organiseert hij donderdag 24 oktober een lezingenavond over de relaties van de Nederlandse onafhankelijkheidsstrijd in de zestiende eeuw met het Ottomaanse Rijk. Leiden viert dat het in 1574 een langdurig en slopend beleg overleefde, door de Spaanse troepen van koning Filips II. Deze overwinning was een belangrijk moment in de Nederlandse onafhankelijkheidsstrijd.

Een opmerkelijke leuze die de Watergeuzen – een strijdgroep die in die tijd tegen de Spanjaarden vocht – destijds gebruikten was ‘Lie-

ver Turks dan Paaps’. De Watergeuzen lieten daarbij zelfs Ottomaanse vlaggen wapperen op hun schepen en droegen ‘Turkse’ snorren. Hedendaagse Turkse Nederlanders beschouwen dit niet altijd als compliment, maar eerder als een verkapt vorm van islamofobie die al eeuwenlang verankerd ligt in de Nederlandse psyche.

‘Dat is een bekend misverstand’, zegt Abdulhaq Compier. Hij vervolgt: ‘Uit de historische bronnen blijkt dat de leuze een positieve waardering inhoudt voor de tolerantie van de Turkse sultan voor protestanten in zijn rijk en voor de

politieke steun die deze protestanten van hem kregen voor hun onafhankelijkheidsstrijd.’

Hoe is uw interesse voor dit stukje geschiedenis tussen Turkije en Nederland ontstaan?

‘Ik ben al meer dan twintig jaar moslim. Vanuit mijn nieuwe islamitische identiteit wilde ik graag de verbinding zoeken met de cultuur waarin ik ben opgegroeid. Dat was een ‘gewoon’ Nederlandse opvoeding zonder geloof, maar met waarden als eerlijk zijn, liefde voor de natuur en je werk doen. Ik ging op onderzoek uit in de geschiedenis.

Nederland wordt weggemoffeld'

Dit heeft onder andere geleid tot het initiatief Liever Turks dan Paaps, waarvoor we nu campagne voeren ter gelegenheid van 450 jaar Leidens Ontzet. We willen hiermee laten zien dat de islamitische wereld onderdeel is van de Nederlandse geschiedenis en we vragen aandacht voor de waarde van de godsdienstvrijheid.'

dus te maken met het contrast in godsdienstvrijheid.'

Schetst dit niet een te romantisch beeld van het Ottomaanse rijk? We hebben het over de zestiende eeuw, waarin binnen dit rijk Armeniërs en Grieken institutioneel werden gediscrimineerd. Ze moesten bijvoorbeeld extra

een reden om vertrouwen te hebben in godsdienstvrijheid.

De leuze 'Liever Turks dan Paaps' had al een geschiedenis van eeuwen. Ook oosters-orthodoxe christenen gebruikten deze om zich te verzetten tegen katholieke overheersing. De orthodoxe patriarch Michael III van Anchialos zei al in de twaalfde eeuw: 'Ik heb liever dat de Turken over mij regeren in uiterlijke zaken dan dat de katholieken over mij gaan regeren op geloofs-zaken. Want als de Turk over mij regeert, kan ik mijn geloof behouden, maar als ik moet leven onder katholiek bestuur, moet ik afscheid nemen van mijn God.' In de vijftiende eeuw werd iets soortgelijks gezegd door inwoners van het toen nog orthodoxe Constantinopel.'

Sham – 'De verovering van Syrië' – staat zelfs een heel vroege vergelijkbare uiting van christenen in Syrië in de zevende eeuw. Zij leefden lange tijd onder Byzantijns bestuur, maar waren door islamitische veroveringen onder moslimbestuur gekomen. Zij betaalden als niet-moslims de jiziya-belasting voor de verdediging van het land. Toen de Byzantijnen het land wilden terugveroveren, waren de moslimbestuurders bang dat ze het land niet konden verdedigen. Ze hebben de christenen onder hun bestuur toen hun belasting teruggeven, hoewel zij sowieso wel voor het land zouden vechten. Toen hebben de christenen gezegd: wij hebben liever dat u over ons regeert dan de Byzantijnen.'

'De protestanten leefden liever onder islamitisch bestuur, dan onder dat van de paus'

Wat betekent die leuze voor u?

'Ik had lange tijd al een vermoeden dat er een connectie zou kunnen zijn tussen Willem van Oranje en de islam. Willem van Oranje was uniek, omdat hij als eerste in Europa de godsdienstvrijheid vestigde. De islam heeft ook een unieke visie op godsdienstvrijheid, want volgens de islam zijn alle godsdiensten van dezelfde God afkomstig en worden ze daarom gerespecteerd, wat best een groot verschil is met het christendom. Dus toen Willem van Oranje de godsdienstvrijheid vestigde, was dat in overeenkomst met wat in de islam al bestond.'

En u denkt dat die twee met elkaar te maken hebben?

'Ja, dat komt samen in de leuze 'Liever Turks dan Paaps'. Protestanten wilden godsdienstvrijheid. Via reizigers wisten ze dat de Turkse sultan die bood in zijn rijk. Alle christelijke groepen hadden daar vrijheid. Ook joodse groepen en zoroastriërs. De protestanten zouden daarom liever onder islamitisch bestuur komen, dan onder het bestuur van de paus blijven. En ze zochten een bondgenootschap met de sultan. Dat had

belasting betalen en mochten geen wapens dragen.

'Het is niet onze bedoeling om al het beleid in alle perioden van het Ottomaanse Rijk te verdedigen. Er zullen ongetwijfeld misstanden zijn geweest. Ons punt is dat de islamitische wereld onze cultuur in Europa geïnspireerd heeft. Net zoals de Griekse cultuur Europa geïnspireerd heeft, en natuurlijk ook niet foutloos was.'

Hoe heeft die inspiratie dan plaatsgevonden?

'De positieve waardering van de Turkse tolerantie was zelfs zo sterk dat een rol speelde in discussies over godsdienstvrijheid in Europa. Op de Balkan, in Zwitserland, Frankrijk en in Nederland werden discussies gehouden of godsdienstvrijheid mogelijk was of niet. Want men was nog niet gewend aan dit fenomeen. De gedachte was dat het chaos teweeg zou brengen als je verschillende godsdiensten toelaat en dat mensen niet meer loyaal aan de koning zouden zijn. Het Ottomaanse Rijk werd genoemd als een argument dat het wel kan. Willem van Oranje noemt dit rijk zelfs als

Interessant, die christenen voelden zich dus door andere christenen slecht behandeld, en meenden dat ze beter af zouden zijn onder islamitisch bestuur.
'Ja, precies. In het boek Futuh al

Wat heeft Willem van Oranje precies gezegd over godsdienstvrijheid en het Turkse systeem?

'Hij gaf drie voorbeelden van tolerantie. Namelijk dat de paus ook joden toelaat in het Vaticaan, dat

ABDULHAQ COMPIËR

‘Waarom zijn we niet van bewust dat tulpen uit Turkije zijn gekomen en dat windmolens een uitvinding zijn die in het islamitische Spanje zijn gedaan?’

Romeinse keizers ook tolerantie hebben gepraktiseerd en dat de Turkse sultan, die heel religieus is, alle geloven in zijn rijk toelaat. Het Ottomaanse rijk was daarvan het meest krachtige voorbeeld. Willem van Oranje heeft actief naar samenwerking gezocht met verschillende sultans. Het Leidens Ontzet was onderdeel van een spannende samenwerking tussen sultan Selim II, een joodse vluchteling, onderdrukte moslims in Spanje en piraten van Noord-Afrika. Een internationale opstand tegen intolerantie, eigenlijk.’

‘Liever Turks dan Paaps’ lijkt ook een slagzin voor nationale onafhankelijkheid, waarbij men onder zware Spaanse belastingen uit wilde komen. Dus er zat ook wel een zeker pragmatisme in de

godsdienstvrijheid die ze wensten.

‘Als het pragmatisme is als je niet op de brandstapel wilt komen, dan ben ik het daar helemaal mee eens.’

Jullie zijn ook een campagne gestart rond jullie initiatief, omdat jullie vinden dat de islamitische geschiedenis van Nederland wordt weggemoffeld.

‘Ja, waarom zijn we ons er niet van bewust dat tulpen uit Turkije zijn gekomen en de windmolen een uitvinding is die in het islamitische Spanje werd gedaan? Er is zelfs onderzoek waaruit blijkt dat de humanistische cultuur van de Renaissance een islamitische basis had, die je terugziet in de liefde voor studie, jezelf ontwikkelen door kennis op te doen. Dat zijn allemaal ook islamitische waarden. Universi-

teiten en ziekenhuizen zijn uitgevonden in de islamitische wereld. We gebruiken Arabische cijfers en Arabische vondsten in de wiskunde zoals algebra en het cijfer nul. Zelfs het poetsen van onze tanden is door de profeet Mohammed populair gemaakt.’

Hoe wordt de islamitische geschiedenis in Nederland volgens jullie nog meer weggemoffeld?

‘Iets wat ik zelf weleens vergeet, is onze lange geschiedenis met Indonesië. Ook daar zijn natuurlijk enorm veel verhalen van ontmoeting met de islam. Daar is weinig over geschreven. Er zijn enorm veel connecties met de islamitische wereld. En als we ons daar bewust van zouden zijn, dan zou het veel makkelijker zijn om inclusief met elkaar om te gaan.’

Is dat niet te makkelijk? Zijn enerzijds islamofobie en anderzijds islamitische superioriteitsgevoelens daarvoor niet te hardnekkig?

‘Er is nu zoveel polarisatie. Er is alleen maar negativiteit over de islam en moslims, die steeds herhaald en herhaald wordt. Zelfs als al die negativiteit waar is, zou een focus op de positieve connecties met de islam nog steeds veel waarde kunnen hebben voor zo’n gepolariseerde samenleving. Wij houden als moslimgemeenschap van de islam. We denken dat de islam hele goede dingen te bieden heeft. Daarnaast vinden we het ook belangrijk om de verbinding te zoeken. En dat

doen we hiermee.’

Ik las dat het multiculturele karakter van Almere u trok en dat u daarom daar bent gaan wonen. Maar is dat nu nog steeds het geval? De PVV is daar meer dan tien of vijftien jaar de grootste partij toch?

‘Ja, vind ik wel. Misschien dat in sommige wijken, waar meer blanke Nederlanders wonen, velen op de PVV stemmen. Maar nee, ik vind dat Almere nog steeds een heel multiculturele stad is.’

De verkiezingsoverwinning van de PVV vorig jaar lijkt het tegendeel te bewijzen. Kan er in Almere geen campagne komen met als leus ‘Liever Turks dan PVV’?

‘Haha! De Ahmadiyya Moslim Gemeenschap is voorstander van een seculiere regering met gelijke rechten voor iedereen. We geloven ook dat godsdiensten liefde en veiligheid voor alle mensen zouden moeten onderwijzen, ongeacht of mensen een andere overtuiging hebben. Geen groepering zou haat mogen zaaien jegens een andere groepering, omdat dehumanisering zal leiden tot geweld. Het volgen van een godsdienst legitimeert niet het overtreden van de wet. Anderzijds zal het afschaffen van godsdienstvrijheid ons terugbrengen naar de ketterverbrandingen van de middeleeuwen. Voor die vrijheid is hard gevochten door onze voorouders, we moeten hem in ere houden.’

RONDOM LEIDENS ONTZET (3 OKTOBER) VOND DE CAMPAGNE ‘LIEVER TURKS DAN PAAPS’ PLAATS. BEELD: ABDULHAQ COMPIER

‘We geloven dat godsdiensten liefde en veiligheid voor alle mensen zouden moeten onderwijzen, ongeacht of mensen een andere overtuiging hebben’

LODY VAN DE KAMP

Rabbijn en publicist.

Er is geen oog voor elkaars verdriet

Het is duidelijk: de wereld heeft tussen 7 oktober 2023 en 7 oktober 2024 geen vooruitgang geboekt. Behalve een paar bevrijde gijzelaars, zijn de anderen, als ze nog leven, nog steeds overgeleverd aan hun gijzelnemers in Gaza.

Daarnaast begon onmiddellijk na de drama's van die vreselijke dag een oorlog, die dit jaar alleen maar heviger en dramatischer werd. Een strijd waarin nu, naast Gaza, ook Libanon is betrokken. Sinds 7 oktober leeft de wereld midden in een oorlog waarvan het einde nog lang niet in zicht is.

Met die feiten in gedachten heb ik me de afgelopen dagen afgevraagd waarom er wereldwijd zo uitgebreid wordt stilgestaan bij 'een jaar later'. Er is niets te vieren, niets af te sluiten. Een rouwproces kan niet eens beginnen. Dag na dag worden op gruwelijke wijze alleen maar nieuwe slachtoffers toegevoegd aan de al enorme aantallen. Wat betekent dan 'een jaar later'?

Het enige wat de datum 7 oktober bij mij oproept, is de vraag welke verschrikkingen ons die dag of op tien of elf oktober te wachten staan. Voor mij is 7 oktober geen markering op de kalender.

Deze persoonlijke beleving van 7 oktober geldt trouwens niet alleen voor wat er op de plek zelf gebeurt.

Ik ervaar het net zo hard binnen de betrokken gemeenschappen hier in Nederland.

Joden en moslims, Israël-aanhangers en zij die zich verbonden voelen met Palestijnen en Gazanen, zijn in twaalf maanden geen stap vooruit gekomen. Vorig jaar begon met het zwaaien van vlaggen, elke groep voor zichzelf. Men ging de straat op voor demonstraties: de ene dag voor Palestina, de andere dag voor Israël. Joden likten hun wonden, de anderen treurden om het leed van hun gemeenschap. Er was geen oog voor elkaars verdriet. Het slachtofferschap liet geen ruimte voor compassie voor het verdriet, de boosheid en de zorgen van de ander. We stonden niet naast elkaar, maar tegenover elkaar, als elkaars vijanden, zelfs hier in Nederland.

En inderdaad, een jaar later is er niets veranderd. Weer vlaggen, ieder voor zich. Weer alleen maar demonstraties, die goed zijn voor het in stand houden van de wederzijdse vijandigheid. Niet op het slagveld daar, maar opnieuw hier, op de straten en pleinen van Nederland.

Na al het nieuws van deze 7 oktober, een jaar later, op radio, tv, in de kranten en andere media, kom ik tot één conclusie: deze dag in oktober markeert het einde van een verloren jaar.

Vanaf dat eerste moment, nu meer dan twaalf maanden geleden,

'Ook hier staan de Israël-aanhangers aan de ene kant van de samenleving en de Gaza-aanhangers aan de andere kant'

toen de eerste beelden verschenen, lag er eigenlijk iets heel bijzonders in het verschiet voor onze Nederlandse samenleving. Wij hadden de kans om ervoor te zorgen dat de oorlog daar niet zou worden geïmporteerd naar Nederland. Integendeel, het oude conflict daar, rond Israël en Palestina, kunnen wij hier niet oplossen. Dus moeten we ons daar ook naar gedragen. In de vrede die wij hier kennen, was er voldoende basis om elkaar juist op te zoeken. Om die empathie te tonen die alle betrokkenen, aan welke kant van het conflict dan ook, zo hard nodig hebben. Wij zouden ons niet laten verdelen en elkaars vijand worden. We droomden ervan dat, als die vrede daar ginds niet te behouden is, we die hier juist wel

zouden koesteren. Na 7 oktober 2023 zouden we de wederzijdse verhoudingen hier alleen maar hechter laten worden.

Helaas is het niet zo gegaan. Ook in Nederland staan de Israël-aanhangers aan de ene kant van de samenleving en de Gaza-aanhangers aan de andere kant. Verstrikt in een hopeloos lokaal conflict. Als gemeenschappen hebben we op een uitzichtloze manier gefaald.

Er is echter een sprankje hoop. Dwars tegen al deze animositeit in, zijn er enkelen die zich niets van deze tweespalt hebben aangetrokken. Zoals die twee gemeenteraadsleden in Amsterdam, een Jood en een moslim, die eensgezind hebben laten zien dat samenwerken het enige is dat zin heeft en vruchten afwerpt. En ook de activiteiten van een aantal jongeren onder de naam 'Deel de Duif' zijn een lichtpuntje. Zo zijn er nog enkele bewonderenswaardige activisten die ervoor hebben gekozen om hun 7 oktober-jaar niet zinloos te laten verlopen.

Ja, het is maar een sprankje hoop. Maar juist deze fantastische mensen hebben voldoende kennis en besef om te weten dat uit zo'n klein begin iets geweldigs kan groeien, dat ons allemaal weer dichter bij elkaar zal brengen. Zij laten de grote, falende buitenwereld zien dat een kostbaar jaar zoals dit niet als een verloren jaar in de geschiedenis mag verdwijnen. ●

dK.Academie

voor €29,95 p.m.

Maandelijks
opzegbaar

dK.Academie is de community van lezers van het crossmedia-platform *de Kanttekening*.

Als actieve members staan we maandelijks stil bij een actueel of relevant thema, zoals terrorisme, geld, modern China of de Nederlandse rechtsstaat. Het gekozen thema ondersteunen we met het volgende:

- Maandelijks een boek uit de reeks *Elementaire Deeltjes* van Amsterdam University Press, waarover het *Nederlands Dagblad* recenseert: 'beter dan Google en Wikipedia samen', ter waarde van € 15,00 per titel.
- Toegang tot de luistercolleges van Home Academy ter waarde van € 12,50 per maand.
- Een abonnement op het maandblad van *de Kanttekening* inclusief digitale toegang ter waarde van € 12,95.
- Toegang tot maandelijkse meet-ups met boeiende sprekers en schrijvers, inclusief één introducté per keer.
- Interessante kortingen op culturele evenementen, films, theaters, musea, concerten, optredens en exposities.

Bovendien besteden we in *de Kanttekening* uitgebreid aandacht aan het thema van die maand. Je leest dan stukken van bekende en minder bekende schrijvers, allen experts in het desbetreffende vakgebied.

Word nu onderdeel van dK.Academie voor slechts € 29,95 per maand.

In samenwerking met:

